

**Національна академія державного управління
при Президентіві України**

В.А.Ребкало, Ю.Г.Кальниш

**Практикум
з політичної аналітики
в державному управлінні**

Навчально-методичний посібник

Київ
Видавництво НАДУ
2005

УДК 32.351:303.7:303.094.6

ББК 66.2+66.3/4 Укр/

Р 17

Затверджено Вченою радою Національної академії
державного управління при Президентіві України.

Протокол № 103/1 від 27 січня 2005 р.

Рецензенти:

Ф.М.Кирилюк, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри політології Національного університету ім. Тараса Шевченка, заслужений діяч науки і техніки України;

В.В.Тертичка, доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри політології Національної академії державного управління при Президентіві України.

Ребкало В.А., Кальниш Ю.Г.

Р 17 Практикум з політичної аналітики в державному управлінні: Навч.-метод. посіб. - К.: Вид-во НАДУ, 2005. - 56 с.

ISBN 966-619-163-6

У навчально-методичному посібнику викладено основні засади технології здійснення політичного аналізу та прогнозування в державному управлінні. Значна увага приділяється практичним аспектам підготовки інформаційних документів політичного аналізу і прогнозу. Наведено методичні рекомендації з організації та проведення практичних занять.

Адресується викладачам, слухачам та аспірантам зі спеціальностей "Управління суспільним розвитком" і "Державне управління", а також політичним консультантам і експертам.

УДК 32.351:303.7:303.094.6

ББК 66.2+66.3/4 Укр/

ISBN 966-619-163-6

© В.А.Ребкало, Ю.Г.Кальниш, 2005

© Національна академія

державного управління

при Президентіві України, 2005

Вступ

В останні два десятиліття механізм розвитку, особливо соціального та економічного, набув характеру дуже швидких, спонтанних змін. Безліч здавалося б незалежних одне від одного явищ раптом починають взаємодіяти, складатися в систему і змінюватися. Потужним фактором, що прискорює соціальний, технологічний і економічний розвиток стає інформаційне насичення соціуму. Тому з середини ХХ ст. розпочато пошук нових стратегій і механізмів аналізу об'єктивної реальності буття соціуму.

У сучасній Україні надзвичайної актуальності набуває потреба у впровадженні ефективних інноваційних технологій у процеси прийняття та реалізації політичних і державно-управлінських рішень. Однією з таких технологій виступає політична аналітика.

Політична аналітика - теоретико-прикладна галузь наукового пізнання реальності, пов'язаної з функціонуванням політичної системи суспільства.

Об'єкт політичної аналітики - **політична система** - сукупність взаємодіючих норм, ідей та політичних інститутів і дій, що базуються на них та утворюють *політичну владу* як спосіб взаємозв'язку громадян і держави. Розрізняють *теоретичну* і *прикладну* політичну аналітику.

Предметом теоретичної політичної аналітики є виявлення зв'язків, взаємозалежностей та механізмів взаємодії суб'єктів політичного процесу, його закономірностей, аналогів і детермінант. Предметом прикладної політичної аналітики є конкретна проблема політичної влади.

Політична аналітика як галузь наукового пізнання передбачає здійснення певної сукупності наукових процесів. У їх числі: політичний аналіз, політичний прогноз та політичні консультації.

Політичний аналіз можна визначити як процес збирання й узагальнення інформації про *політичну систему* загалом і окремі її складові, виявлення зв'язків, взаємозалежностей та механізмів взаємодії суб'єктів політичного процесу, його закономірностей, аналогів і детермінант з метою прогнозування напрямів і майбутніх результатів, наслідків політичних дій та їх впливу на розвиток суспільства.

Політичний аналіз у державному управлінні покликано на службу державній владі. Таким чином суб'єкт для політичного аналізу вже визначено, це - держава загалом або її окремі струк-

турні елементи. Якщо ототожнювати державу з правлячою елітою - суб'єктом для політичного аналізу буде правляча еліта*.

Об'єктом прикладного політичного аналізу в державному управлінні є *державна влада*. Цей об'єкт є незмінним залежно від суб'єкта, проблеми, обставин. *Якщо у проблемі, виділеній для аналізу, не йдеться про політичну владу - це не є проблема політичного аналізу.*

Предметом політичного аналізу є *проблема* - потенційна чи наявна:

- загроза політичній владі суб'єкта;
- можливість примноження політичної влади суб'єкта;
- можливість отримання суб'єктом політичної влади.

Метою політичного аналізу в державному управлінні є виявлення способів, завдяки яким державна влада суб'єктів виникає, зберігається та примножується в межах *соціальної парадигми* (в національних, регіональних і глобальних масштабах).

Політичний аналіз у державному управлінні має відповідати на низку запитань:

- Чи є та чи інша *проблема* суспільства проблемою державної влади?
- Чи має держава ефективну політичну владу для усунення цієї проблеми?
- Чи має держава політичну волю для усунення цієї проблеми?
- Чи має держава необхідні ресурси для розв'язання проблеми?
- Як держава може застосувати свою політичну владу для усунення цієї проблеми, щоб не нашкодити собі й суспільству?

При цьому доцільно припустити, що державній владі притаманні деякі риси живого організму, а саме його основні інстинкти - самозбереження та відтворення. Відтворюючись, державна влада налаштована відтворюватися розширено, захоплюючи повсякчас нові сфери управління суспільством. Інколи, заради самозбереження, вона здатна жертвувати розширеним відтворенням і навпаки - заради розширеного відтворення - ризикувати збереженням.

Системний аналіз, який здійснює сходження від проблеми до мети, дав широкий набір методів і альтернатив, що дозволили побудувати і проаналізувати моделі соціальної динаміки, еволюції соціального руху. Системний аналіз дає змогу виявляти обмежен-

* пропонуємо не плутати поняття: "суб'єкт політичного аналізу" (аналітик) і "суб'єкт для політичного аналізу" (носій політичної влади).

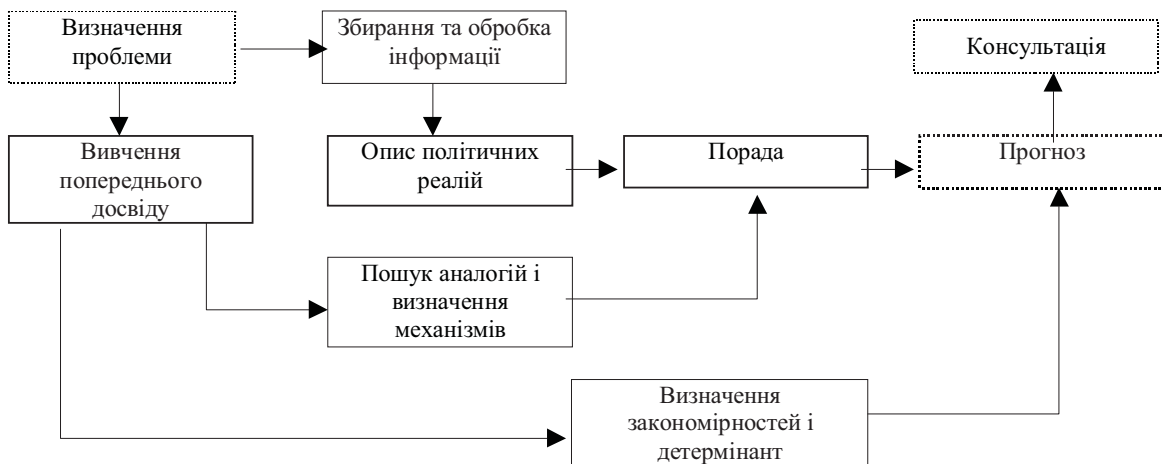
ня і здійснювати планування та реалізацію процесу змін. До таких обмежень у соціальних системах, насамперед, належать методологічні, структурні, ресурсні, владні обмеження ефективності.

Першим досвідом системного аналізу вважається постулат Арістотеля: “ціле більше суми своїх частин”.

Системний аналіз включає три базові складові:

- методологію аналізу динаміки еволюційних процесів і явищ;
- уявлення про еволюцію як про якісну зміну системи;
- розуміння глобальності процесів еволюції і прагнення всіх систем до еволюції в умовах відкритості.

Системна парадигма найкращим чином проявляється як методологічна основа сучасного політичного аналізу і дає змогу побудувати певну логічну послідовність процесів аналітичного дослідження, якої варто дотримуватися на практиці (рис.1).

Рис.1. Логічна послідовність розгортання аналітичного дослідження

Зауважимо, що процес визначення проблеми для політичного аналізу може розглядатися як базова складова процесу політичного аналізу і як окремий самодостатній процес.

Попри свою універсальність, політичний аналіз має один суттєвий недолік. Він припускає, що проблема “застигає” у часі, завмирає у точці сьогодення. Разом з тим його результат (порада) спрямовується в майбутнє.

Щоб компенсувати цей недолік, потрібен прогноз розвитку політичної ситуації.

Прогноз відповідає на запитання, які цілком логічно клієнт поставить аналітику: Що буде, якщо нічого не робити? Що буде, якщо робити те, що радить аналітик? Що буде, якщо робити щось інше? Ці запитання стосуються не тільки поставленої проблеми, а й проблемного фону і майбутнього стану самого клієнта у ситуації, яка складеться.

Суть прогнозів багатопланова. Вона має гносеологічний, логічний і онтологічний аспекти. У гносеологічному значенні прогноз являє собою знання, інформацію, відомості про майбутнє. З логічним значенням прогнозу тісно пов'язане його усвідомлення, при якому прогноз подається послідовністю обґрунтованих тверджень. В онтологічному значенні прогноз зводиться до сукупності фактів майбутнього, які потенційно існують в теперішньому часі.

Пізнавальна основа аналізу - переважно *ретроспекція*, прогнозу - *проспекція*.

Прогноз (гіпотеза, припущення, прогностична модель) - науково обґрунтоване судження про можливі стани об'єкта в майбутньому і (чи) про альтернативні шляхи і терміни їх настання. Прогнозом, зазвичай, називають будь-яке наукове передбачення, в якому не лише вказується можливість настання тієї чи іншої події, але й дається якісна і кількісна оцінка, визначається вірогідність її настання.

Об'єктом політичного прогнозування в державному управлінні є система відносин, що виникають у суспільстві в процесі здійснення державної влади та можуть на цю владу впливати. Предметом є поведінка конкретної людини чи групи осіб, які взаємодіють з іншими людьми чи групами осіб у процесі реалізації державної влади, а також результати й наслідки такої взаємодії.

Отже, **політичне прогнозування** - це процес розробки науково обґрунтованого міркування про можливий варіант розвитку політичних подій у майбутньому, їх впливу на стан державної влади, альтернативних шляхів та строків їх здійснення, а також розробки на цій основі рекомендацій для практичної діяльності.

Політичні консультації (у широкому сенсі) - це процес надання спеціалістом або групою спеціалістів у галузі політики порад суб'єкту, що приймає рішення з питань його професійної діяльності.

Політичне консультування в державному управлінні переважно відносять до формального типу консультування. У цьому

випадку консультант і споживач перебувають в безпосередньому службовому зв'язку один з одним (при цьому споживач поради займає більш високе службове становище і є для консультанта прямим чи опосередкованим керівником), а процес консультування зводиться до підготовки та презентації споживачу-керівнику інформаційного продукту політичного аналізу та прогнозу.

Об'єкт консультування - споживач - особа, яка приймає політичне рішення в галузі державного управління. Предмет консультування - інформаційний продукт політичного аналізу та прогнозу (переважно у формі інформаційно-аналітичної записки). Мета консультування - прийняття ефективного політичного рішення в галузі державного управління.

Комплексна система процесів політичної аналітики в державному управлінні, зрештою, при її застосуванні дає змогу приймати ефективні управлінські рішення сумірні з політичними потребами суспільства.

Запропонований *навчально-методичний посібник* являє собою основу для проведення практичних занять із дисципліни “Політична аналітика і консультування”. У ньому викладено основні засади технології здійснення політичного аналізу та прогнозування в державному управлінні. Значну увагу приділено практичним аспектам підготовки інформаційних документів політичного аналізу й прогнозу. Наведено методичні рекомендації з організації та проведення практичних занять.

У практичних заняттях (практикумі), у комплексі з навчально-методичним посібником “Практикум з політичної аналітики в державному управлінні”, рекомендується використовувати навчальні посібники [10; 15]: “Політична аналітика та прогнозування” й “Теорія і практика політичного аналізу”.

Мета практикуму: ознайомити слухачів з алгоритмами системного політичного аналізу та прогнозування, провести аналітичний тренінг, розвинути базові аналітичні вміння та навички.

Завдання практикуму:

- закріпити знання про сучасну теорію і практику політичної аналітики, отримані слухачами під час лекційних занять з курсу “Політична аналітика і консультування”;

- розвинути у слухачів базові вміння та навички у практичному застосуванні сучасних технологій політичного аналізу та прогнозування в державному управлінні;

- удосконалити техніку творчого інноваційного мислення слухачів, прийняття ними управлінських рішень, стратегічного планування.

Стратегія навчання в практикумі будується на груповій взаємодії його учасників, сполученні аудиторних практичних занять і самостійної роботи, вирішенні учасниками індивідуальних практичних завдань із залученням інших учасників у ролі експертів і викладача як консультанта. Практичні заняття проводяться у формі семінару, “мозкового штурму”, “круглого столу”. Підсумкове заняття - у формі колоквиуму, на якому слухачі оприлюднюють та захищають результати індивідуальної аналітичної роботи.

Практикум складається з групових аудиторних практичних занять та самостійних індивідуальних і групових занять. Під час трьох групових практичних занять в аудиторії слухачі з допомогою викладача визначають тематику індивідуального аналітичного дослідження, методику його здійснення, зміст та форму інформаційного продукту. Впродовж самостійних групових занять слухачі взаємодіють один з одним у ролі експертів. Індивідуальне навчально-аналітичне дослідження кожен слухач здійснює самостійно. На підсумковому колоквиумі слухачі презентують результати індивідуальних навчально-аналітичних досліджень.

Оцінювання результатів навчання здійснюється за 100-бальною шкалою: до 50 балів слухач може отримати за результатами оцінювання його індивідуальної навчально-аналітичної роботи, 30 балів - беручи активну участь у групових практичних заняттях, і 20 балів - виступаючи в ролі експерта індивідуальних навчально-аналітичних робіт своїх колег.

Заняття 1

Визначення проблеми для політичного аналізу

1. Зміст проблеми для політичного аналізу.
2. Алгоритм і методика визначення проблеми.
3. Складності, що виникають при визначенні проблеми.
4. "Розмова" з проблемою.

Зміст проблеми для політичного аналізу

Основне питання політичного аналізу взагалі, зокрема політичного аналізу в державному управлінні, це питання про владу. Отже, єдиною проблемою для політичного аналізу в державному управлінні є перешкоди або нові завдання, які виникають на шляху збереження та примноження державної влади.

Таким чином виокремлюється відправна точка політичного аналізу - це завжди *державна влада*.

Алгоритм і методика визначення проблеми

Для того, щоб політичний аналіз не перетворився у нескінченні міркування, доцільно встановити обмеження проблеми. Першими з числа таких обмежень є простір і час. Проблема для політичного аналізу існує лише в сьогоденні: "тут і зараз". У минулому часі - вона перетворюється в причину, у майбутньому - в наслідок. *Передбачення проблем - предмет іншої складової політичної аналітики - політичного прогнозування.*

Іншим обмеженням для політичного аналізу в державному управлінні виступає компетенція державної влади.

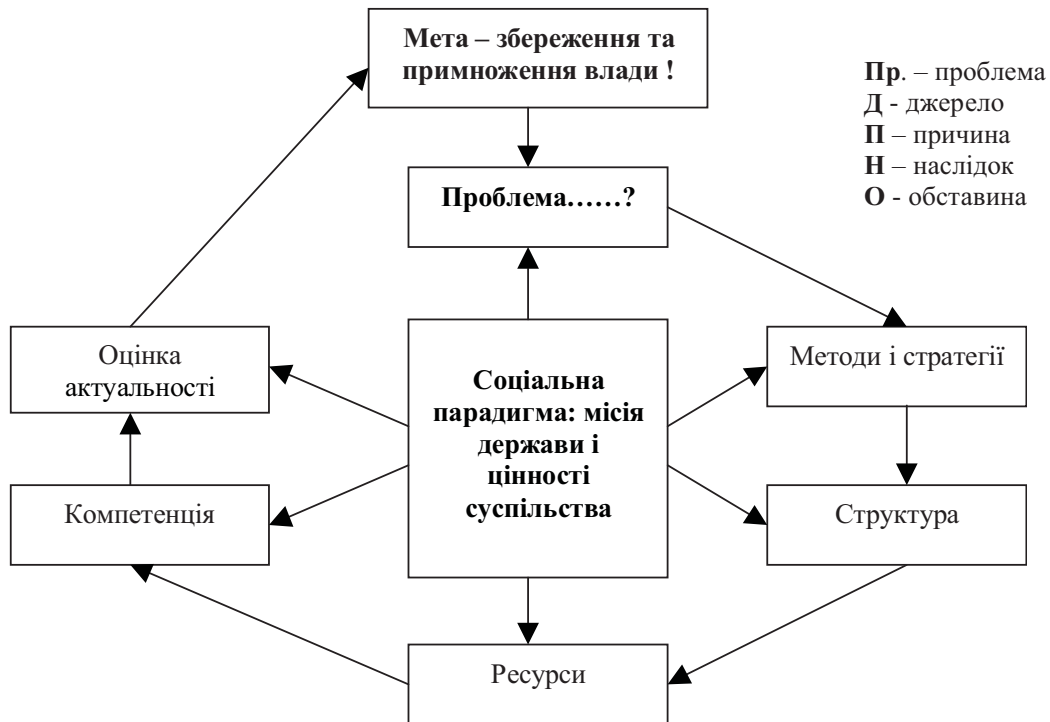
Зауважимо, що для політичного аналізу в політичній системі такого обмеження не існує. Межі впливу держави в демократичному суспільстві, як правило, чітко визначені, політика навпаки - прагне проникнути в усі сфери суспільних відносин, де може проявитися в найнеочікуваніший спосіб.

Одним із найвагоміших критеріальних обмежень для політичного аналізу в державному управлінні є соціальна парадигма.

Соціальна парадигма - це прийнята співтовариством сукупність цінностей, досвіду, інформації та очікувань, що формує бачення бажаної і досяжної реальності, мобілізує соціум на вирішення суспільних проблем, узгодження очікувань з результатами і методами їх досягнення, пошук ресурсів, і самоорганізацію для досягнення очікуваних результатів. Важливою складовою соціальної парадигми є визначення місії (ролі та місця) держави в системі самоорганізації суспільства.

Зауважимо, що найбільший ризик для державної влади полягає у спокусі переступити соціальну парадигму.

Далі алгоритм оцінювання проблеми стає зрозумілішим: місія держави і цінності соціальної парадигми вплинуть на бачення проблеми й опис мети → місія і цінності визначають методи і стратегію → стратегія висуне вимоги до структури → структура звернеться до ресурсів → ресурси, багато в чому залежать від владних можливостей (компетенції) держави → оцінка актуальності дасть змогу замкнути цикл і дати висновок щодо проблеми (рис. 2).

Рис. 2. Алгоритм оцінювання проблеми

Визначення проблеми є найважчим і найважливішим етапом у здійсненні аналітичного проекту.

Хоча критерії та обмеження проблеми для політичного аналізу окреслені досить чітко, визначити проблему не завжди просто. Бачення проблеми є суб’єктивним, адже проблема існує для державної влади загалом, а визначити її має конкретна особа. Тому ситуація, яка може здаватися проблемою окремому керівникові, не завжди буде такою в очах його колег. Багато що залежить від погляду на ситуацію, а також від суб’єктивних очікувань. Тому дуже корисно організувати процес узгодження очікувань. Враховуючи, що проблема для політичного аналізу завжди є актуальною, тобто такою, що існує сьогодні й зараз, найбільш ефективним методом її визначення є “мозковий штурм”.

Якість і схвалення (по можливості - консенсуальне) - основні фактори оцінки сформульованого проекту. Якщо з тими, хто гіпотетично може стати діючим агентом у подоланні проблеми, не радилися, в процесі вирішення проблеми може виявитися, що до цього відсутня політична воля.

Зауважимо, що в ряді випадків саме відсутність політичної волі володарюючого суб'єкта може стати причиною виникнення або поглиблення проблеми.

Складності при визначенні проблеми

Проблему не слід плутати з:

- *подією*. Існує обмежене коло подій, які самі по собі можуть становити проблему для влади (революція, державний заколот, зовнішня агресія, широкомасштабна природна катастрофа). Все інше суть - причини, джерела, обставини, наслідки та симптоми проблеми.

- *причинами*. Причина виникнення проблеми - подія, яка вже відбулася. Попри всякі зусилля суб'єкт державної влади не може усунути причину проблеми, тому що вона існує в минулому. А проблема існує тільки зараз.

- *джерелом проблеми*. Джерело проблеми - подія, яка виникла в минулому, але перманентно існує в сьогоденні. Усунення джерела проблеми не завжди усуває проблему.

- *обставинами*. Обставини проблеми - події, що самі по собі не є причинами проблеми, але супроводжують її, можуть збільшувати або зменшувати гостроту проблеми.

- *симптомами*. Симптоми проблеми - події, що відбуваються навколо проблеми та свідчать про її існування. Боротьба із симптомами не веде до оздоровлення ситуації та вирішення проблеми, але призводить до витрати додаткових ресурсів.

- *можливостями*. Бачення можливостей завжди є суб'єктивним. У такому випадку проблема "підбудовується" під можливості. Це теж може призвести до невиправданих витрат ресурсів.

- *наслідками*. Наслідки проблеми - збитки, втрати або нові проблеми для суспільства, держави чи окремого суб'єкта, які виникли як результат дії проблеми. Усунення наслідків потрібне, але воно не усуває проблему. Наслідки можуть мати і позитивний характер.

Зауважимо! Не слід плутати проблему для політичного аналізу з проблемою для аналізу державної політики, економічною, соціальною чи іншою суспільною проблемою. Не слід також плутати проблему для політичного аналізу в державному управлінні з проблемою для політичного аналізу в політичній системі.

Нагадаємо! Політична проблема пов'язана з процесом набуття та утримання державної влади її суб'єктами. Проблема для політичного аналізу в державному управлінні пов'язана з перешкодами у функціонуванні (збереженні та примноженні) державної влади.

“Розмова“ з проблемою

Одним із кращих способів упевнитися, що аналітик дійсно працює над проблемою, а не над симптомами чи наслідками, є методичний засіб, який можна назвати “розмова з проблемою”.

Сформулювавши проблему, варто поставити до неї кілька запитань, що допоможуть виокремити суто проблему з числа супутніх до неї подій:

- Чи перешкоджає ця проблема функціонуванню державної влади?
- Чи перебуває ця проблема у сфері компетенції державної влади?
- Чи має ця проблема іншу причину, ніж вона сама?
- Чи існує ця причина дотепер (чи є вона джерелом проблеми)?
- Чи перешкоджає ця причина функціонуванню державної влади?
- Чи перебуває ця причина у сфері компетенції державної влади?

Якщо на два останні запитання відповідь ствердна - то справжньою проблемою є визначена причина, а сформульована проблема - наслідком.

Аналітику варто встановити таким чином якомога більш повний перелік подій, які, на його думку, можуть бути причинами (якщо вони вже відбулися) і джерелами (якщо вони ще відбуваються) проблеми.

- Які події, що відбуваються, можуть підтвердити існування сформульованої проблеми?
- Чи не є вони причинами або наслідками проблеми?
- Чи є події, які відбуваються навколо проблеми, самі по собі проблемами для державної влади (можливо вони лише підсилюють або зменшують гостроту проблеми - обставини)?
- Що станеться, якщо проблему не буде усунуто?

У результаті уточнення проблеми шляхом її “опитування” дослідникові може здатися, що він уже здійснив політичний аналіз.

Це не так. За аналогією з медициною - він лише підготував “препарат” для аналізу. Графічно цей “препарат” виглядатиме як “проблемне поле” (рис. 3).

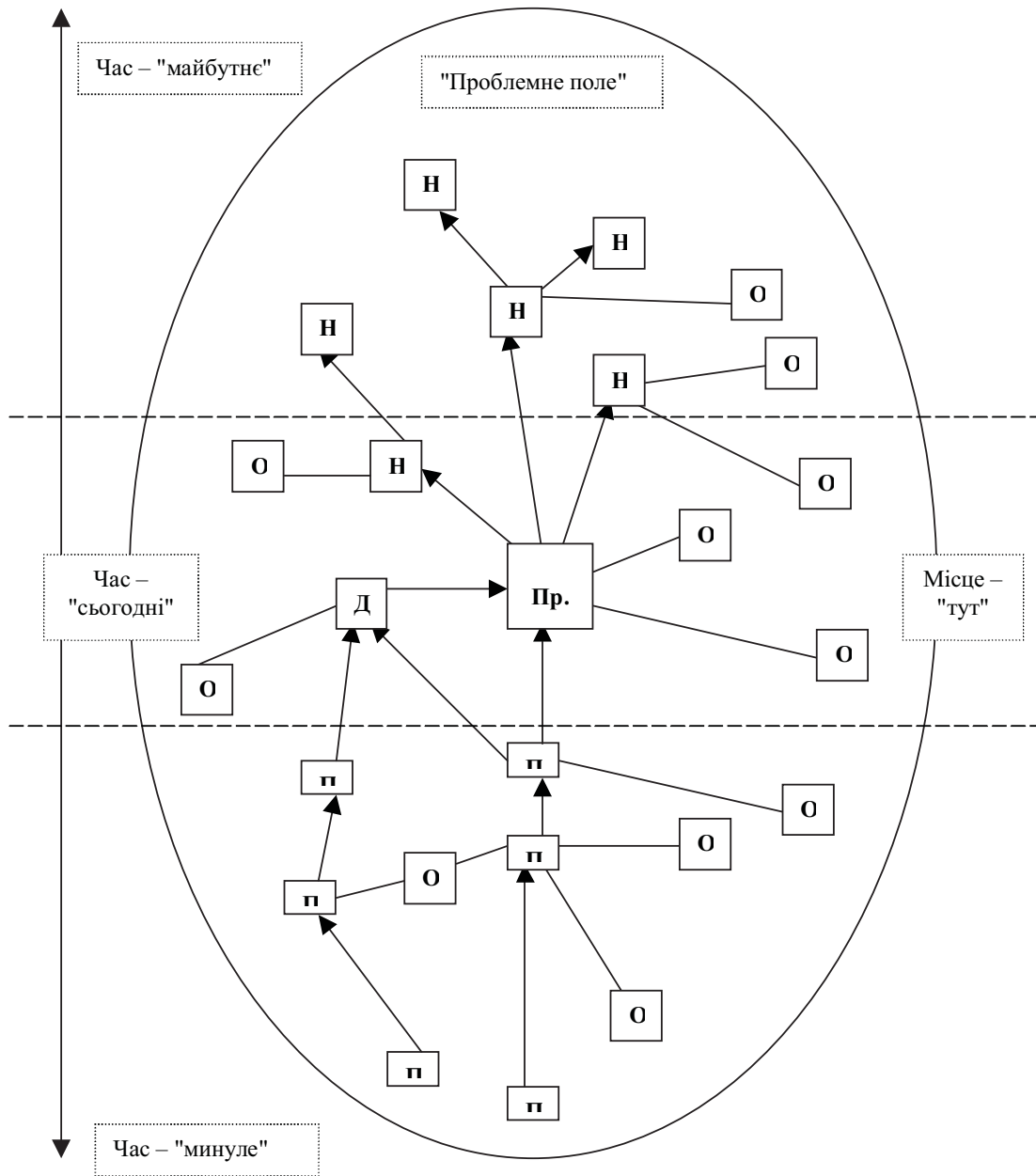

Рис. 3. “Проблемне поле” політичного аналізу

Зауважимо! Пізнання тяжіє до універсальності, аналіз - до глибини. Якщо дослідник візьметься аналізувати все “поле” навколо визначеної проблеми, то навіть за наявності сучасних кібернетичних пристроїв він швидко заплутається у мереживі зв’язків і детермінант. Тому, приступаючи до аналізу, доцільно встановити додаткові обмеження, пов’язані із специфікою суб’єкта проблеми. Джерело про-

блеми, її причини, обставини й наслідки не повинні виходити за межі компетенції суб'єкта. Інакше він все одно не зможе на них вплинути.

Потрібно встановити напрям дослідження. Напрямок дослідження - це вектор сходження від одної з причин виникнення проблеми до одного з її наслідків, який вже настав. Таких векторів може бути кілька. Кожен з них визначає напрям дослідження. Якщо над проблемою працює група аналітиків, ці вектори можна відпрацювати паралельно. Після застосування додаткових обмежень "проблемне поле" звужується і перетворюється в напрям дослідження (рис. 4).

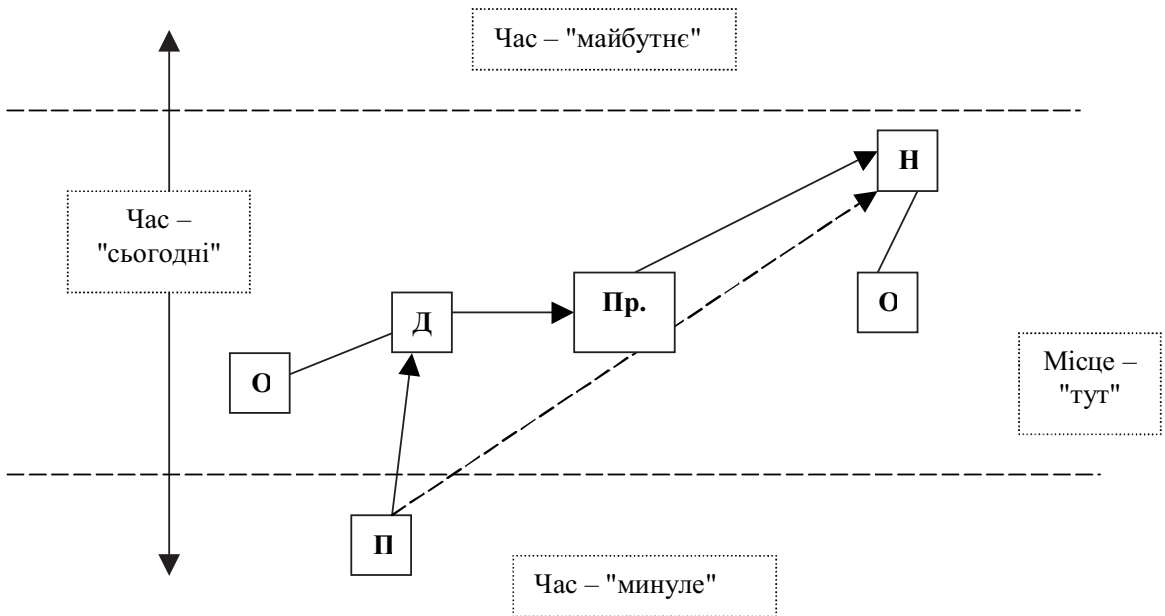

Рис. 4. Визначення напрямку дослідження

Зауважимо! Із числа наслідків слід вибрати той, що виражає якісні зміни у стані державної влади.

Останній перед початком аналізу етап - визначення змісту дослідження.

На схемі (рис. 4) "вимальовуються" кілька тричленних блоків дослідження:

причина → джерело → проблема;
причина → обставина → джерело;

джерело → проблема → наслідок;
обставина → проблема → наслідок

Висновки

1. Визначення проблеми може виступати як окремий, інколи самодостатній, процес політичної аналітики. Якщо в процесі

визначення проблеми доведено, що вона не є політичною, - інші етапи аналізу втрачають сенс.

2. Правильне визначення проблеми - запорука успішного політичного аналізу.

3. Сформулювавши проблему, необхідно довести, що саме ця проблема є проблемою для політичного аналізу.

4. Перш ніж приступати до аналізу, потрібно встановити обґрунтовані обмеження навколо проблеми.

Тема для “мозкового штурму” - визначення актуальних проблем державного управління в Україні.

Методичні рекомендації до “мозкового штурму”

Із числа слухачів створюється експертна група. Методом контент-аналізу наявних інформаційних джерел визначається перелік “проблем” державного управління в Україні на сучасному етапі. Методом експертних рейтингових оцінок із числа запропонованих “проблем” виділяються 2-3 найбільш актуальні. Із застосуванням алгоритму оцінювання проблеми, доводиться, що ці проблеми дійсно є актуальними. Одна з обраних проблем формулюється у вигляді проблеми для політичного аналізу та піддається “опитуванню” (при цьому викладач ставить питання, а експерти на них відповідають). Якщо доведено, що сформульована проблема дійсно існує та є проблемою для політичного аналізу - викладач за участю слухачів формує проблемне поле та визначає напрями аналізу.

Вправи для самоперевірки

1. Доведіть чи спростуйте твердження: *“Літня посуха є проблемою для державної влади”*.

2. Прочитавши одну з газетних публікацій на політичну тематику, знайдіть в її змісті та сформулюйте проблему для політичного аналізу в державному управлінні.

3. Визначте напрям політичного аналізу політичної проблеми нескоординованості дій органів виконавчої влади щодо розроблення та впровадження урядових соціальних програм.

4. Виходячи з наявної інформації, знайдіть та сформулюйте проблему для політичного аналізу в державному управлінні у сфері власних професійних інтересів.

Очікуваний результат - навчитися визначати проблему для політичного аналізу в державному управлінні.

Заняття 2

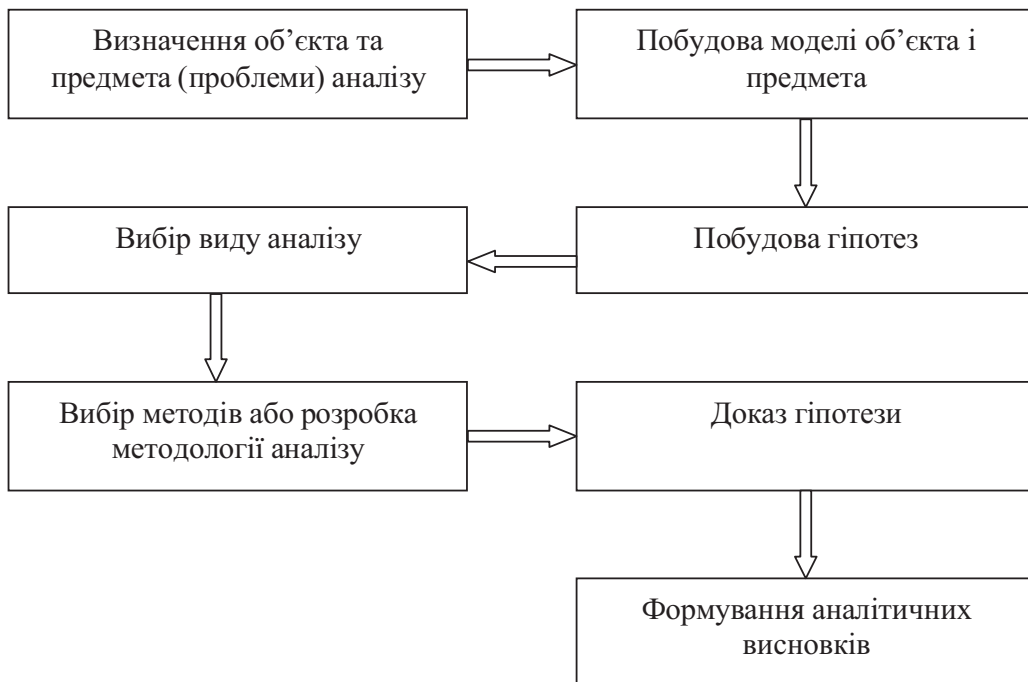
Політичний аналіз

1. Побудова гіпотез.
2. Види аналізу.
3. Вибір виду аналізу.
4. Розробка методології аналізу.
5. Збирання та обробка інформації.
6. Вивчення попереднього досвіду.
7. Опис політичних реалій.
8. Пошук аналогій і визначення механізмів.
9. Вироблення поради.
10. Тестування поради.

Після визначення, формулювання та постановки проблеми можна приступати до політичного аналізу.

Зауважимо, що політичний аналіз покликаний не лише визначити проблему, її джерело, причини та наслідки; окреслити обставини, за яких існує і розвивається проблема (*проблемне поле*); описати загальну політичну обстановку (*проблемний фон*), а й спрогнозувати її подальший розвиток і, головне - запропонувати способи розв'язання проблеми.

Науковий аналіз - це завжди логічно обґрунтована послідовність дій дослідника. Схематично універсальну технологію аналізу можна подати таким чином (рис. 5).

Рис. 5. Універсальна технологія аналізу

Побудова гіпотез

На попередніх етапах вже визначено об'єкт та предмет (проблему) політичного аналізу. У загальних рисах побудовано модель

об'єкта і предмета. Етапне значення для продовження аналізу має формулювання гіпотез.

Гіпотеза - певне правдоподібне припущення щодо властивостей, закономірностей, відносин змінних, результатів дій.

При визначенні напрямів дослідження було сформовано блоки, які можна викласти у вигляді гіпотез. Якщо звернутися до класичної парадигми наукового пізнання, кожна з гіпотез можна представити (звичайно спрощено) у вигляді математичної формули (табл. 1).

Таблиця 1

Гіпотези політичного аналізу

Гіпотеза 1	Сукупність причин і обставин - створили джерело проблеми	$\sum \eta (A\gamma + B\rho + \dots + C\pi) = D$
Гіпотеза 2	Дія джерела призвела (призводить) до виникнення проблеми	$\int D = P$
Гіпотеза 3	Розвиток проблеми за визначених обставин призвів (призведе) до наслідків	$\int' \alpha P \rightarrow \sum (a + b + \dots + c)$
Гіпотеза 4	В існуючій ситуації певні дії суб'єкта усунуть проблему	$(\int D + \int' \alpha P) + \int^a \varepsilon S \rightarrow 0$
Генеральна гіпотеза для напряму дослідження	Проблему, існування якої підтримується діючим джерелом, за певної обставини (кількох обставинах або без обставин) в умовах наслідку (наслідків), до яких призвела проблема, буде усунуто з допомогою визначеного способу при певній обставині (кількох обставинах або без обставин)	$D + P + (N\dots) + S = 0$
Де: Σ - сума або результуюча функція; η - обставина причин; $\int$; $\int'$; $\int^a$ - функції (дії); A; B; C - причини; D - джерело; P - проблема; γ ; ρ ; π - коефіцієнти ваги причин ($0 < p \leq 1$); α - обставина проблеми; S - спосіб усунення проблеми; ε - обставина способу; N - наслідок проблеми.		

Із генеральної гіпотези напряму дослідження слідує, що проблему державної влади може бути розв'язано, якщо дії суб'єкта влади (*державна політика, управлінське рішення*) будуть адекватні джерелу проблеми і самій проблемі, якщо не існує обставин, які підсилюють чи послаблюють проблему або дії суб'єкта (якщо такі обставини існують - дії суб'єкта мають також бути адекватні обставинам). Усунення джерела проблеми ще не гарантує усунення самої проблеми. Якщо джерело проблеми перебуває за межами компетенції державної влади - його неможливо усунути - можливо лише компенсувати його дію.

Якщо аналізом не доведено, що усунення наслідку (наслідків) проблеми є умовою розв'язання проблеми, його слід розглядати як окрему проблему в іншому дослідженні.

Таким чином, основним результатом політичного аналізу стає порада - спосіб, за допомогою якого суб'єкт державної влади може розв'язати проблему.

Зауважимо! Може здатися, що політичний аналіз втрутився у сферу іншого наукового методу - аналізу державної політики. Частково це так. Коли йдеться про політичний аналіз у державно-му управлінні, його неодмінною складовою стає аналіз державної політики у тій частині, яка стосується визначеної проблеми. Але предмет - лишається відмінним. У такому випадку йдеться про *політичний аналіз державної політики*.

Політичний аналіз державної політики повинен відповісти ще на кілька додаткових запитань:

- Чи потрібно взагалі розв'язувати проблему (існуюча проблема сьогодні може проявитися як латентна можливість у майбутньому)?

- Чи існує політична воля владарюючого суб'єкта до розв'язання проблеми (бачення проблеми завжди суб'єктивне)?

- Наскільки діяльність суб'єкта по розв'язанню проблеми буде виправдана з погляду соціальної парадигми і ресурсовитрат (*оцінювання проблеми*)?

Сформувавши гіпотези, можна переходити до вибору виду аналізу.

Види аналізу

Спинимося на характеристиці тих видів аналізу, які набули найбільш широкого використання й істотно впливають на розвиток аналітичних технологій (табл. 2).

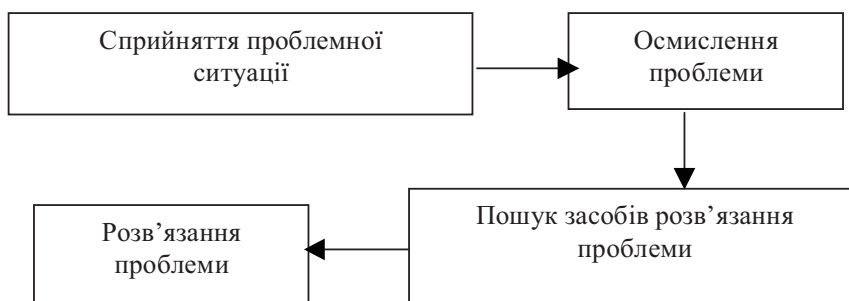
Таблиця 2

Характеристика видів аналізу політичних явищ та процесів

Види аналізу	Характеристика
<i>Проблемний</i>	Здійснення проблемного структурування, що передбачає виділення комплексу проблем ситуації, їх типологію, характеристики, визначення можливих наслідків, шляхів розв'язання проблем
<i>Системний</i>	Визначення характеристик, структури ситуації, її функцій, взаємодії з навколишнім і внутрішнім середовищем
<i>Причинно-наслідковий</i>	Встановлення причин, які привели до виникнення даної ситуації, визначення наслідків її розгортання
<i>Праксеологічний</i>	Діагностика змісту діяльності в ситуації, її моделювання й оптимізація
<i>Аксіологічний</i>	Побудова шкали оцінок явищ, процесів та ситуацій з позицій певної ціннісної системи
<i>Ситуаційний</i>	Моделювання ситуації, її складових, умов виникнення, можливих наслідків
<i>Прогностичний</i>	Підготовка прогнозів відносно вірогідного, потенційного і бажаного майбутнього
<i>Рекомендаційний</i>	Вироблення рекомендацій щодо поведінки учасників даної ситуації
<i>Програмно-цільовий</i>	Розробка програм діяльності в даній ситуації

Проблемний аналіз під політичною проблемою розуміє форму існування і вияву протиріччя між необхідністю дій, спрямова-

них на збереження та примноження державної влади та недостатніми умовами їх реалізації. Проблемний аналіз передбачає усвідомлення суті, специфіки тієї або іншої проблеми та шляхів її розв'язання (рис. 6).

Рис. 6. Етапи діяльності в умовах проблемної ситуації

Повний цикл дій від виникнення проблемної ситуації до її розв'язання має кілька етапів:

- виникнення проблемної ситуації;
- усвідомлення суті ускладнення і постановка проблеми;
- знаходження способу вирішення шляхом здогадки або висунення припущень і обґрунтування гіпотези;
- доказ гіпотези;
- перевірка правильності розв'язання проблем.

Технологія проблемного аналізу передбачає аналітичну роботу з класифікацією проблем за наступними напрямками:

- визначення проблеми як ситуації, що не задовольняє потребам суб'єкта влади;
- просторово-часова констатація проблеми, яка передбачає визначення просторових і часових меж проблеми;
- з'ясування характеру проблеми, її основних системних характеристик (структури, функцій і т.д.);
- виявлення закономірностей розвитку проблеми, її наслідків;
- діагностика принципового розв'язання проблеми;
- визначення ресурсів, які необхідні для розв'язання проблеми;
- вироблення організаційно-управлінських технологій розв'язання проблеми;
- розв'язання проблеми.

Зауважимо, що проблема звичайно розвивається в часі. У зв'язку з цим аналітики застосовують низку показників, що дають змогу класифікувати проблему. В їх числі:

- *масштаб проблеми* - для політичного аналізу завжди визначається сферою впливу суб'єкта (суб'єктів) влади, якого стосується проблема;

- *гострота (актуальність) проблеми* - міра загрози, яку становить проблема для влади суб'єкта та міра невідкладності вирішення проблеми;

- *динаміка проблеми* - швидкість, з якою у часі змінюється масштаб і гострота проблеми.

Оскільки гіпотеза політичного аналізу і без того являє собою складний комплекс з багатьма невідомими, додатково вводити ці перемінні доцільно лише за умови залучення додаткових ресурсів, у тому числі - спеціального програмного забезпечення.

Системний аналіз засновується на дослідженні закономірностей цілісності об'єкта, на взаємообумовленості його структури і функцій. Залежно від спрямованості дослідження виділяють, відповідно, два види системного аналізу: *дескриптивний* і *конструктивний*. Мета дескриптивного аналізу спрямована на з'ясування того, як функціонує система, в якій задана структура. Конструктивний аналіз передбачає підбір під задані цілі, функції структури системи. Обидва види аналізу досить часто доповнюють один одного. Технологія системного аналізу є сукупністю кроків, спрямованих на отримання інформації про систему:

- формулювання основних цілей і завдань дослідження;
- визначення кордонів системи, відділення її від зовнішнього середовища;

- складання списку елементів системи (підсистем, змінних факторів тощо);

- виявлення суті цілісності системи;

- аналіз взаємопов'язаних елементів системи;

- побудова структури системи;

- встановлення функцій системи та її підсистем;

- узгодження цілей системи та її підсистем;

- уточнення кордонів системи і кожної підсистеми;

- аналіз явищ емерджентності;

- конструювання системної моделі.

Потрібно підкреслити, що системний аналіз відрізняється величезною кількістю конкретних різновидів, що робить застосування методики цього аналізу досить перспективним.

Причинно-наслідковий аналіз засновується на найважливішій властивості суцього, яким є каузальність*. Основними поняттями каузальності виступають “причина” і “наслідок”, які описують зв’язок між явищами. У процесі взаємодії двох явищ за наявності певних умов одне явище (причина) породжує інше явище (подію, процес, наслідок).

Причинно-наслідкові зв’язки характеризуються значною різноманітністю. За ознаками природи в політичному аналізі виділяються матеріальні та ідеальні, інформаційні, фізичні, соціальні, економічні, владні та інші. За характером зв’язків вони розподіляються на динамічні і статичні. За специфікою впливів - на прості, складові, однофакторні, багатофакторні, системні, несистемні. Причинно-наслідкові зв’язки поділяються також на зовнішні і внутрішні, головні і неголовні, об’єктивні і суб’єктивні, загальні, особливі, одиничні тощо.

Технологія причинно-наслідкового аналізу включає в себе наступні кроки:

- формулювання об’єкта і предмета дослідження;
- визначення певних початкових подій як можливої причини і можливого наслідку, що пояснюють об’єкт і предмет дослідження;
- встановлення наявності причинно-наслідкового зв’язку, визначення причини і наслідку;
- діагностика типу причинно-наслідкового зв’язку, встановлення його характеру;
- з’ясування місця даного причинно-наслідкового зв’язку в структурі причинно-наслідкового ланцюга;
- пояснення причинністю явищ, що вивчаються і процесів.

Праксеологічний, або прагматичний аналіз передбачає осмислення предмета пізнання (фактів, процесу або явища) з точки зору його ефективнішого використання в практиці. Основними поняттями прагматичного аналізу є “ефективність” - досягнення високого результату мінімальними ресурсами, “результативність” - здатність досягати поставленої мети; “оцінка” - величина, що характеризує певне явище з погляду ефективності і результативності.

Прагматичний аналіз має шість етапів:

- осмислення об’єкта або процесу з точки зору його функцій;

---

* від лат. *causa* - причина

- визначення результативності системи;
- виявлення тих функцій, виконання яких не задовольняє вимог до системи, аналіз ефективності функціонування системи;
- структурний аналіз системи, виявлення її структурних проблем, причин неефективності;
- вивчення можливостей системи, її потенціалу, невикористаних резервів;
- вироблення пропозицій щодо підвищення ефективності системи.

Аксіологічний аналіз передбачає дослідження предмета пізнання (факту, процесу, явища) в контексті певної системи цінностей. Необхідність такого типу аналізу зумовлено тим, що суспільство характеризується значною ціннісною диференціацією. Цінності представників різних соціальних груп суттєво розрізняються між собою (в межах соціальної парадигми та за її межами). Тому досить часто в демократичному суспільстві виникає проблема узгодження цінностей, без чого неможлива нормальна взаємодія носіїв різних систем цінностей.

Основним поняттям аксіологічного аналізу виступає поняття “цінності”, яке в науці розуміється вельми неоднозначно. Відомі різноманітні підходи до розуміння цінностей, спектр яких перебуває у межах від натуралістичного до інтуїтивного їх бачення. Зазначимо, що загальноприйнятої методики аксіологічного аналізу ще не склалося. Можна запропонувати наступну його схему:

- виявлення множини об’єктів, що оцінюються;
- визначення критеріїв і системи оцінювання;
- формування групи експертів;
- проведення аксіологічної експертизи;
- отримання системи оцінок об’єктів;
- вироблення рекомендацій щодо вдосконалення об’єктів, що оцінені.

Ситуаційний аналіз засновується на сукупності прийомів і методів осмислення ситуації, її структури, визначальних чинників, тенденцій розвитку тощо. Ситуаційний аналіз виходить із поняття “ситуація”, яке є досить багатозначним.

Звичайно під ситуацією розуміється таке.

По-перше, ситуація розглядається як певна сукупність подій, пов’язаних у цілісну проблему. Ззовні це може бути деякий лан-

цюг або коло подій. Теоретичною основою для розуміння ситуації в даному випадку виступає теорія подій.

По-друге, якщо розглядати ситуацію з точки зору умов діяльності, які й визначають існування проблеми. Суть ситуації в цьому аспекті вивчається теорією діяльності й праксеологією.

По-третє, з позицій факторного підходу ситуацію можна розуміти як складну взаємодію різного роду чинників, які сприяють або перешкоджають розв'язанню суперечностей проблеми. У цьому плані ситуація досліджується за допомогою факторного аналізу.

Не дивлячись на багатозначність розуміння ситуації, можна виділити те загальне, що властиво для різних концептуальних підходів. Передусім потрібно зазначити, що кожна ситуація є результатом соціальних змін. Вона витікає з попередньої і входить у подальшу ситуацію, тобто будь-яка ситуація має процесуальну природу. Для вибору доцільно скористатися наведеною нижче класифікацією ситуацій (табл. 3).

Таблиця 3

Класифікація ситуацій

Основа класифікації	Різновиди ситуацій	Основа класифікації	Різновиди ситуацій
<i>Відповідність реальному життю</i>	Реальні Умовні	<i>Характер розвитку ситуації</i>	Детерміновані Ймовірно-стохастичні
<i>Відповідність нормі</i>	Нормальні Девіантні Екстремальні	<i>Міра новизни</i>	Відомі Подібні Невідомі
<i>Відповідність соціальному часу</i>	Минулі Актуальні Майбутні	<i>Можливість контролю</i>	Ситуації, що контролюються Ситуації, що не контролюються
<i>Складність</i>	Прості Складні Надскладні	<i>Можливість дії</i>	Сприятливі Вимушені Критичні Безвихідні

Звичайно, основні характеристики проблеми впливають на види ситуацій. Але разом з тим можна виділити і деякі специфічні види ситуацій. Важливе місце тут посідає відповідність реальному життю. За цим показником усі ситуації поділяються на реальні та умовні. Реальні ситуації відображають процеси, що відбуваються у дійсності. Умовні ситуації є штучними, або такими, що рідко трапляються. Але подекуди вони досить рельєфно контрастують на тлі явищ, що досліджуються.

За іншою ознакою, що з'ясовує відповідність ситуації нормі, всі ситуації можна розділити на нормальні, девіантні й екстремальні. Нормальні ситуації характеризують розвиток у межах норми, де-

віантні ситуації фіксують різного роду відхилення, екстремальні - відображають ті явища і процеси, які виводять систему на межу руйнування, ставлять під питання її існування.

Часовий параметр дає змогу виділяти ситуації минулі, ті, що існують зараз, і майбутні. Минулі ситуації характеризуються тим, що вони вже траплялися в практичному житті. Їх визначення потрібне для вивчення минулого досвіду. Ситуації, що існують зараз, характерні для поточної дійсності. Майбутні ситуації мають передбачуваний прогностичний характер.

За параметром складності ситуації поділяються на прості, складні і надскладні. Прості ситуації є результатом взаємодії кількох чинників, зазвичай вони є однозначними. Складні ситуації відрізняються різноманіттям діючих чинників, для них характерним є передбачуваність подальшого розвитку. Надскладні ситуації розвиваються як абсолютно непередбачувані.

За мірою новизни ситуації поділяються на відомі, подібні і невідомі. Такий поділ конкретних ситуацій позначається на їх функціях у визначенні закономірностей. Відомі ситуації використовуються для обґрунтування способу вирішення проблеми, подібні для виявлення аналогій при виробленні дій у схожих ситуаціях. Невідомі ситуації служать для вироблення дослідницьких моделей, розвитку творчого підходу до реальності.

За ознакою можливості здійснення контролю відрізняються ситуації, що контролюються, і ті, що не контролюються. Перша група ситуацій відрізняється тим, що суб'єкт діяльності володіє повноваженнями і ресурсами, необхідними для контролю розвитку ситуації. Саме такий зміст вкладається у фразу "Ситуація під контролем!". У політиці поняття ситуації, що не контролюється частіше, має відносний характер. Тобто дана ситуація може бути поза контролем цього суб'єкта, але водночас вона може цілком контролюватися іншим суб'єктом.

Найважливішим параметром класифікації ситуацій виступає можливість виходу суб'єктів із них. Ситуації можуть бути сприятливі і несприятливі.

Безвихідна ситуація є надто несприятливим типом ситуації, коли відсутні будь-які можливості дії, і суб'єкту залишається сподіватися тільки на випадок.

Прогностичний аналіз потрібно відрізнити від прогностичної діяльності, тобто діяльності з вироблення прогнозів.

Прогностичний аналіз передбачає не розробку, а використання моделей майбутнього і засобів його досягнення. По суті, цей аналіз зводиться до прогностичної діагностики, з'ясування ступеня відповідності явищу, що аналізується, або процесу майбутньому. Значення такого виду аналізу полягає у формуванні прогнозів відносно майбутнього розвитку ситуації. Він включає два види аналізу: нормативний прогностичний аналіз, коли задається майбутній стан системи і визначаються способи досягнення майбутнього, і пошуковий прогностичний аналіз, при якому за допомогою побудови трендових моделей визначається ситуація майбутнього.

Здійснення прогностичного аналізу передбачає наступні процедури:

1. Виявлення в минулому і теперішньому часі прецедентів майбутнього, його паростків, одні з яких розвинуться в основи майбутнього, а інші неминуче загинуть. Тут же здійснюється оцінка їх перспективності.

2. Визначення тих характеристик об'єкта або процесу, які виявляються незмінними в соціальному часі.

3. Подібний аналіз об'єкта або процесу, що передбачає з'ясування частоти і темпу здійснення подій.

4. Побудова трендових моделей розвитку соціальних об'єктів у часі.

5. Побудова моделі майбутнього.

6. Перевірка і уточнення моделі майбутнього.

Технології пошукового і нормативного прогностичного аналізу дещо протилежні. При нормативному прогнозуванні на основі заданої моделі майбутнього визначаються шляхи її досягнення, використання можливостей суб'єкта. Пошукове прогнозування, засноване на можливостях суб'єкта, визначає зміст майбутнього. Як бачимо, пошуковість і нормативність у прогнозі передбачають один одного, забезпечуючи своєрідні точки опори аналізу. Тому технологію прогностичного аналізу доцільно реалізовувати циклічно, з'єднуючи в єдиний процес нормативність і пошук, що дає змогу взаємно уточнювати майбутнє і шляхи його досягнення.

Рекомендаційний аналіз орієнтований на вироблення порад щодо поведінки дійових осіб у певній ситуації. Рекомендацій-

ний аналіз відіграє особливу роль у системі взаємодії аналітика і клієнта. Він забезпечує впровадження результатів дослідження в життя.

Основною проблемою цього аналізу є проблема взаєморозуміння й спільності мови аналітика і клієнта (суб'єкта влади). Справа в тому, що піднятися до рівня розуміння аналітика практик не може. Тому аналітик повинен не тільки розв'язати проблему теоретично, але й виробити рекомендації для вдосконалення діяльності політика, виклавши їх зрозумілою політикові мовою. Від прагматичного рекомендаційний аналіз відрізняється тим, що передбачає вироблення варіантів поведінки в певній ситуації.

У рекомендаційному аналізі можна виділити наступні операції:

1. Систематизація результатів наукового аналізу певної частини суспільно-політичної реальності. Виявлення основних тенденцій, закономірностей, подій тощо.

2. Аналіз проблем, потреб і можливостей в діяльності суб'єкта. Оцінка рівня ефективності його діяльності.

3. Визначення на основі осмислення результатів аналізу суспільно-політичної реальності необхідних дій щодо підвищення ефективності діяльності суб'єкта.

4. Корекція моделі дій з точки зору їх реалістичності, співвідношення їх з можливостями суб'єкта, цінностями соціальної парадигми.

Програмно-цільовий аналіз фактично є подальшим розвитком рекомендаційного в аспекті вироблення програми досягнення певної мети. Складовими цього аналізу виступають:

1. Системний опис проблем, властивих для об'єкта програмування, їх класифікація, визначення ступеня важливості.

2. Побудова моделі бажаного майбутнього даного об'єкта на основі вивчення тенденцій його розвитку або подібних об'єктів.

3. Визначення засобів досягнення майбутнього, необхідних чинників, ресурсів.

4. Програмування основних заходів, спрямованих на розв'язання проблем і просування до майбутнього.

5. Визначення напрямів інституціоналізації програми, її інформаційного, фінансового, правового, ідеологічного та організаційного забезпечення, а також способів контролю і моніторингу реалізації й вдосконалення програми.

Вибір виду аналізу залежить від завдань, що стоять перед аналітиком (табл. 4).

Таблиця 4

Завдання та види аналізу

Завдання аналізу	Вид аналізу
Здійснення проблемного структурування, що передбачає комплексне визначення ситуації навколо проблеми, їх типології, характеристик, наслідків, шляхів вирішення	Проблемний
Визначення характеристик, структури проблеми, її функцій, взаємодії з навколишнім і внутрішнім середовищем	Системний
Встановлення причин, які призвели до виникнення проблеми в даній ситуації, і наслідків її розгортання	Причинно-наслідковий
Діагностика змісту діяльності щодо усунення проблеми в ситуації, яка склалася; її моделювання й оптимізація	Праксеологічний
Побудова системи оцінок проблеми в ситуації, що склалася, її складових та умов розвитку, можливих наслідків для суб'єкта та інших діючих осіб	Аксіологічний
Підготовка прогнозів щодо вірогідного, потенційного і бажаного майбутнього розвитку проблеми в ситуації, яка склалася і продовжує розвиватися	Прогностичний
Вироблення рекомендацій щодо поведінки суб'єкта, спрямованої на усунення проблеми в ситуації, яка склалася	Рекомендаційний
Розробка програм діяльності суб'єкта щодо усунення проблеми в даній ситуації	Програмно-цільовий

Як правило, перед аналітиком ставиться кілька завдань, що зумовлює необхідність застосування комплексного аналізу, який складається з можливих варіацій різних видів аналізу.

Розробка методології аналізу

Визначившись з видом (видами) аналізу, потрібно сформулювати методіку його здійснення.

Реалізація аналітичної діяльності здійснюється за допомогою застосування різноманітних методів пізнавальної діяльності. Кожен з аналітичних методів є сукупністю певних принципів, правил, прийомів і алгоритмів аналітичної діяльності.

Процес формування методіки здійснення політичного аналізу полягає у виборі та компіляції відомих і доступних аналітику методів.

У наведеній нижче таблиці характеризуються 25 основних методів, що застосовуються в аналітичній діяльності (табл. 5).

Характеристика основних методів аналітичної діяльності

Назва методу	Характеристика методу
Декомпозиції	Роз'єднання будь-якого складного явища на прості складові. Для досягнення вірогідності застосовується так зване декомпозиційне моделювання, яке полягає у відтворенні декомпозиційної моделі та її порівняння із предметом дослідження
Порівняння	Передбачає порівняння різноманітних фактів, явищ та процесів, які досліджуються з іншими, що дає змогу виявити специфіку предмета пізнання
Нормативний	Під час аналізу застосовується сукупність нормативів, які відображають ефективність системи, а потім реальна система порівнюється з нормативною, що дає змогу виявити характер відхилення від норми
Агрегування	Перетворення початкової моделі в модель із меншим числом змінних або обмежень, що дає наближений порівняно з початковою моделлю опис об'єкта, який вивчається
Аналогії	Передбачає доказ аналогії між двома об'єктами і перенесення системи пояснень з одного об'єкта на інший
Гіпотетичний	Висунення, обґрунтування і доказ гіпотез. Часто метод зводиться до "обстрілювання" проблеми якомога більшим числом питань, на які повинні бути дані відповіді
Закономірності	Являє собою пошук стійкої і не випадкової характеристики або зв'язків, що складають зміст даного явища або фактів
Класифікації	Упорядкування об'єктів за істотними ознаками по деяких класах
Ранжирування	Привласнення сукупності об'єктів деяких числових величин на основі інтуїції, або відповідно до ступеня вираженості деякої ознаки
Проб	Вибір із загальної сукупності деяких об'єктів та їх подальше випробування на перевірку гіпотез
Середнього і відхилень від нього	Обчислюється деяка середня величина і виявляються відхилення від неї
Моделювання	Побудова моделі, яка відображає істотні сторони об'єкта, що аналізується. Заміна нею реального об'єкта аналізу з метою виявлення загальних тенденцій розвитку предмета пізнання
Парадоксу	Розгляд явища з несподіваних позицій, які не відповідають загальноприйнятим уявленням
Систематизації	Приведення даних у деяку систему, що дає змогу пояснити їх розвиток з позицій системного підходу
Екстраполяції	Поширення спостереження за однією частиною явища на його іншу частину з метою визначення загальних алгоритмів розвитку даного явища
Індукції і дедукції	При індукції йде побудова умовисновку, в якому із знань про частину предметів класу робиться висновок про весь клас. Дедукція передбачає операцію навпаки, коли із знань про весь клас робиться висновок про один предмет класу
Ідеалізації	Уявна процедура, пов'язана з представленням чого-небудь як ідеалу і подальшим порівнянням реального об'єкта з ідеалом
Формалізації	Дослідження об'єкта шляхом перекладу його якісних характеристик у деяку знакову форму
Спрощення	Представлення складного об'єкта у вигляді деякої спрощеної моделі
Фокусування	Спрямований на перенесення у фокус уваги окремих об'єктів, що дає змогу отримати їх оригінальне бачення
"Мозкового штурму"	Організована система висловлювань або оцінок експертів про зміст проблеми за умови заборони критики висловлювань колег
Емпатії	Аналітик входить в образ об'єкта, що аналізується, уявляє себе "складовою частиною" предмета, що вивчається
Синтезу	Здійснення після аналітичного розкладання процедури об'єднання складових предмета пізнання і перевірки його цілісності
Відбору	Вивчення не всієї сукупності явищ, а лише деякої частини, відібраної за певними правилами
"Від протилежного"	Являє собою зміну ситуації на діаметрально протилежну й осмислення її

Як видно з табл. 5, значна частина аналітичних методів є процедурами, якими свідомо користується дослідник, однак їх застосування передбачає також використання можливостей інтуїції, що значно посилює механізми інтелектуальної діяльності. Останні

неефективні без латерального і творчого мислення, яке являє собою процес генерування нового знання.

Зауважимо, що якими б не були врешті-решт вид і методика, сформовані аналітиком при підготовці дослідження, при здійсненні аналізу потрібно дотримуватися визначеної логічної послідовності його розгортання (див. рис. 1).

Збирання та обробка інформації

Як бачимо, важливим елементом у здійсненні аналізу є процес збирання та обробки інформації. Значення і складність цього процесу не можна недооцінювати. Саме збирання інформації може виявитися процесом трудомістким, тривалим і ресурсовитратним. Тому залежно від обраних видів і методик аналізу та наявних у аналітика ресурсів слід формувати інформаційно-аналітичні технології.

Інформаційно-аналітичні технології (ІАТ) - це сукупність методів збирання та опрацювання інформації про процеси, що досліджуються, специфічні прийоми діагностики, аналізу й синтезу, а також оцінки наслідків прийняття різноманітних варіантів політичних і державно-управлінських рішень.

ІАТ у загальній системі державно-управлінської діяльності розглядається крізь “сферу” підтримання, прийняття, реалізації управлінського рішення. Для цього необхідна відповідна інформація, що технологічно обробляється.

Особливої уваги заслуговує соціологічна, політологічна, економічна та інша інформація про об’єкт впливу (проблему). Важливу роль у схемі збирання інформації відіграють політичні комунікації.

Існують різні варіанти класифікації ІАТ, але наведемо їх типологію за чотирма визначальними ознаками (табл. 6).

Таблиця 6

Класифікації інформаційно-аналітичних технологій

Підстава для типології	Типи технологій згідно з відповідними підставами	Назва типу технології
За методом збирання інформації	Масові опитування (анкетування респондентів)	Респондентна
	Спеціалізовані опитування (інтерв'ювання експертів)	Експертна
	Опитування свідків чи тестування учасників подій	Тестова
	Спостереження аналітика	Фактографічна
	Контент- та інвент- аналіз матеріалів ЗМІ чи офіційних документів	Лінгвографічна
	Аналіз історичних та наукових джерел	Історіографічна
За способом опрацювання інформації	Ручне (традиційне) опрацювання інформації	Ручна
	Механізоване опрацювання інформації	Механізована
	Автоматизоване опрацювання інформації	Автоматизована
	Автоматичне опрацювання інформації (без участі людини)	Автоматична
За ступенем пристосування до вирішення різноманітних завдань	Застосовується при вирішенні різних завдань	Універсальна
	Широкого профілю	Гнучка
	Спеціалізована, що реалізує конкретне завдання	Спеціалізована
За ступенем складності технології	Що реалізує один технологічний цикл	Єдина
	Що пов'язує між собою незалежні технологічні цикли	Комплексна

За наявності у аналітика достатніх ресурсів, краще застосувати всі доступні методи збирання інформації; максимально автоматизувати процес її опрацювання; розробити спеціалізовану методiku, пристосовану до вивчення конкретної проблеми; застосувати комплексну технологію.

Зауважимо, що виконання такого важливого етапу аналітичного дослідження, як вивчення попереднього досвіду, обов'язково вимагає застосування історіографічного, або якнайменше експертного, збирання інформації.

У випадку, коли ресурси аналітика досить обмежені, йому треба брати до уваги деякі характерні особливості ІАТ (табл. 7).

Таблиця 7

Характерні особливості ІАТ

Назва типу технології	Переваги	Недоліки
Респондентна	Масштабна, об'єктивна, достовірна	Тривала, складна в обробці, дорога. Вимагає спеціального інструментарію (анкета опитування)
Експертна	Об'єктивна, достовірна, нетривала	Складна в обробці, досить дорога. Вимагає спеціального інструментарію (анкета-інтерв'ю) і наявності достатньої кількості експертів
Тестова	Швидка, дешева, не вимагає спеціального інструментарію	Досить суб'єктивна, менш достовірна
Фактографічна	Швидка, дешева, не вимагає спеціального інструментарію	Суб'єктивна
Лінгвографічна	Дешева, об'єктивна, достовірна	Тривала. Вимагає від аналітика спеціальних навичок
Історіографічна	Дешева, об'єктивна, достовірна. Не вимагає від аналітика спеціальних навичок	Дуже тривала. Потребує обробки великого обсягу інформації
Ручна	Дешева	Дуже тривала, рутинна. Припускає багато технічних помилок
Механізована		Тривала, рутинна. Вимагає додаткового обладнання. Припускає технічні помилки
Автоматизована Дешева	Швидка. Мінімізує технічні помилки	Вимагає додаткового обладнання і спеціальних технологій. Дорога
Автоматична	Дуже швидка. Виключає технічні помилки	Вимагає додаткового електронного обладнання, спеціальних технологій і програмного забезпечення. Дуже дорога
Універсальна	Дешева	Знижується достовірність
Гнучка	Дешева	Потребує адаптації
Спеціалізована	Дорога. Потребує спеціальної розробки	Підвищує достовірність. Пришвидшує обробку інформації
Єдина	Дешева. Мінімізує потреби у людських ресурсах	Тривала. Знижується достовірність
Комплексна	Дорога	Підвищується достовірність

Зауважимо, що одним з важливих критеріїв доцільності застосування тієї чи іншої технології визначено достовірність*. Це також є найголовніший критерій для визначення конкретних джерел інформації

* Достовірний (достатньо вірний) - такий, що заслуговує на довіру. Достовірність - форма існування істини, яка не викликає сумніву та може бути доведена емпірично.

для політичного аналізу. Часто спростування достовірності інформаційних джерел аналізу стає підставою для відхилення його результатів.

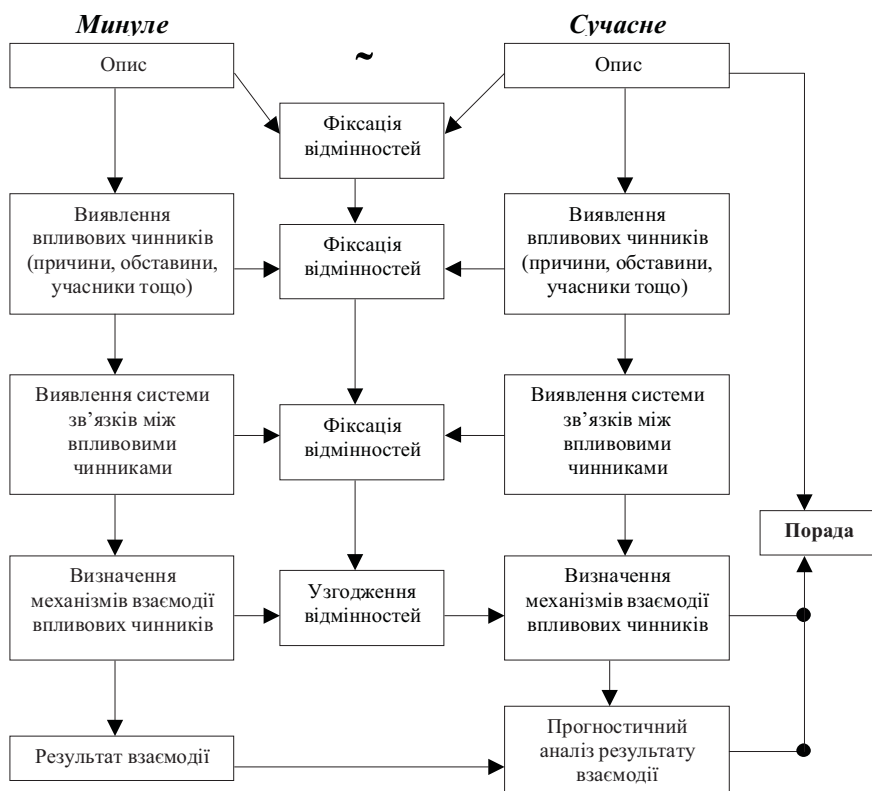
Вивчення попереднього досвіду також є процесом збирання та обробки інформації. Тільки на цьому етапі йдеться про інформацію, яка не стосується безпосередньо проблеми аналізу. У даному випадку збирається інформація щодо подібних проблем, які виникали раніше і успішно вирішувалися, або навпаки - не вирішувалися. Здійсненню цього процесу значно сприяють сучасні інформаційні технології. Вивчення попереднього досвіду не вимагає від аналітика спеціальних знань чи навичок. Але дуже добре, якщо йому притаманні широкий історико-політичний кругозір і певна інтуїція. Для економії часу, інших ресурсів та успішного здійснення процесу вивчення необхідно встановити деякі обмеження: просторові, часові, культурно-цивілізаційні.

Опис політичних реалій здійснюється у формі доведення проміжних гіпотез за напрямками дослідження, сформованими у “проблемному полі” на етапі визначення проблеми. Фактично аналітик повторює процедури, здійснені на етапі визначення проблеми та гіпотез, однак, підкріплюючи свої твердження результатами аналізу зібраної ним інформації.

Пошук аналогій і визначення механізмів є найбільш складним етапом політичного аналізу, який вимагає від аналітика спеціальних знань, навичок та значної долі інтуїції. Потрібно знати загальні закономірності функціонування політичної системи та державної влади (політична теорія, історія та теорія державного управління), бути знайомим з механізмами державного управління та володіти методологією політичного моделювання. Моделювання політичних процесів здійснюється за допомогою обмеженої кількості чинників, що досягається завдяки абстрагуванню й відмежуванню від тих, якими можна знехтувати.

Розглядається моделювання цих процесів як робоче визначення рис реальних чи гіпотетичних подій і процесів, що виконується відповідно до відомих чи прийнятих методик, процедур та вихідних даних, а також за допомогою різних методів і обладнання. Моделювання дає змогу робити помилки й виправляти їх, при цьому не маючи ні матеріальних, ні моральних витрат; створює можливість проводити перевірку припущених гіпотез розвитку систем і процесів; відтворювати події минулого, сучасного, а також імовірного майбутнього та перевіряти дії сил у тих процесах,

реально відтворити які в сучасних умовах важко чи взагалі неможливо. Найпростіша для політичного аналізу в державному управлінні модель будується на основі знайденого в історичному досвіді аналога. Однак перед цим потрібно довести, що знайдений аналог дійсно значною мірою відображає сучасну досліджувану ситуацію. Для цього варто скласти опис аналога якомога більш ідентичний до опису політичних реалій навколо досліджуваної проблеми (рис 7).

Рис. 7. Модель дослідження для пошуку аналогій та визначення механізмів усунення проблеми

діє достатньою сумою знань про механізми і закономірності політичних процесів. У такому разі вироблення поради здійснюється на основі відомих закономірностей.

Вироблення поради зводиться до уточнення, спростування або доведення генеральної гіпотези дослідження. Однак генеральна гіпотеза отримує дещо інший вигляд. Логічно гіпотеза виглядає у вигляді формули: існує константа **P** (проблема), якщо до неї прикласти варіативну функцію **S** (політична дія), за визначеної сукуп-

Лалі практично треба здійснити політичний аналіз аналога, за тією лише відмінністю, що результат взаємодії впливових чинників, механізми такої взаємодії та її наслідки аналітику відомі достеменно. Лишається тільки порівняти моделі й узгодити відмінності.

Зауважимо! Цієї процедури можна уникнути, якщо аналітик воло-

ності умов $\Sigma(\mathbf{a} \cdot \mathbf{b} \cdot \mathbf{c} \dots)$ (політичні обставини), отримаємо варіативний результат $\mathbf{R}$ (прогноз): $\mathbf{P} + \mathbf{S} \cdot \Sigma(\mathbf{a} \cdot \mathbf{b} \cdot \mathbf{c}) = \mathbf{R}$.

Політична дія $\mathbf{S}$ розпочинається лише тоді, коли виконано всі потрібні умови. Вага умов у цьому випадку не визначається - вони або є, або їх нема. Якщо хоча б одна із указаних умов-обставин не настала - політична дія не відбудеться або не приведе до бажаного результату. Умови треба визначати в доступному проміжку часу, який узагальнюється поняттям "найближче майбутнє". У самому спрощеному варіанті гіпотези, умови взагалі не беруться до уваги. Це означає, що до вчинення політичної дії суб'єкт влади може приступати негайно: $\mathbf{P} + \mathbf{S} = \mathbf{R}$.

Стандартне формулювання результату виглядає так: *"Проблему розв'язано, наслідки відсутні або не спричиняють нових проблем"*. Можливі інші варіанти, які залежатимуть від очікувань суб'єкта влади. Альтернативність порад доцільна в політичному аналізі для політичної системи - для державного управління варто розробляти і доводити лише один - оптимальний варіант. Але присутність у формулі гіпотези змінних складових (умов-обставин) вимагає опрацювання альтернативних варіантів подій. *Що робити, якщо визначена обставина не настане?* Певно, для цього треба внести зміни у варіативну функцію:

$$\left\{ \begin{array}{l} \mathbf{P} + \mathbf{S}^1 \cdot \Sigma(\mathbf{a} \cdot \mathbf{b}) = \mathbf{R} \\ \mathbf{P} + \mathbf{S}^2 \cdot \Sigma(\mathbf{a} \cdot \mathbf{c}) = \mathbf{R} \\ \mathbf{P} + \mathbf{S}^3 \cdot \Sigma(\mathbf{b} \cdot \mathbf{c}) = \mathbf{R} \\ \dots\dots\dots \\ \mathbf{P} + \mathbf{S} = \mathbf{R} \end{array} \right.$$

Тестування поради не є обов'язковою процедурою, але воно спрямоване на додаткове обґрунтування доцільності її втілення. В основі потреби у тестуванні покладено сентенцію: "краще самі покритикуйте свої поради, ніж це зробить інший".

Щоб оцінити ефективність запропонованої поради, варто застосувати три тести: (1) визначення якості поради; (2) чи схвалюється вона тими, хто її буде здійснювати; (3) оцінювання поради з погляду соціальної парадигми.

1. Для визначення якості поради потрібно відповісти на три запитання:

- Чи перебуває реалізація поради у сфері компетенції суб'єкта державної влади?

- Чи має суб'єкт влади ресурси для здійснення поради (люди, кошти, обладнання, час, лідери, потужності)?

- Чи адекватні запропоновані дії проблемі, можливо є простіші, дешевші, швидші способи її усунення?

Для пошуку відповідей на ці запитання можна застосувати аналітичну систему **SLOTA**, яка використовується для оцінки сильних якостей рішення (Strengths), обмежень (Limitations), додаткових можливостей (Opportunities), перешкод (Troubles), адекватності (Adequate).

Іноді застосовується система оцінки **SWOT** - сильні, слабкі сторони, можливості, перешкоди (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Troubles).

2. Для участі у другому тесті потрібне залучення тих, хто буде здійснювати та відповідати за здійснення політичного рішення, або тих, хто може випробувати на собі його вплив (експерти). Консультації в процесі вироблення пропозиції з тими, кого ця пропозиція стосується, дуже важливі - вони допомагають суб'єктам зрозуміти сутність політично-управлінських рішень і одержати їхнє схвалення та підтримку - *погодити чекання*.

3. На відміну від фактичних тверджень, які виступають у вигляді суджень про те, що має місце і стосується подій реального світу, *оцінні судження* - це етичні твердження про те, якими речі мають бути.

Усі політичні процеси мають етичний аспект, і таким чином прямо чи опосередковано торкаються цінностей соціальної парадигми. У деяких сферах політики етичний аспект виявляється приглушеним, а в інших - яскраво вираженим. У сучасній політиці засоби не можна відділити від цілей, і кожна політична дія має наслідки, які можна оцінити на підставі етичних міркувань.

Оцінні судження базуються на так званому нормативному розрахунку. У сучасній політичній аргументації розрізняють дві головні моделі нормативного розрахунку - *моральний абсолютизм і консеквенціалізм*.

Моральний абсолютизм приймає цінності і дотримується їх незалежно від наслідків. Консеквенціальний етичний розрахунок не визнає абсолютних моральних принципів, оцінює наслідки застосування морального принципу на практиці та відповідно судить про них.

Політичні аргументи, спрямовані на досягнення згоди чи узгодження широкого діапазону уподобань, зазвичай побудовані на консеквенціональному нормативному розрахунку. Проте й абсолютистські тенденції посідають певне місце в політичних дебатах.

Висновки

1. Аналітичне дослідження - це логічно обґрунтована послідовність дій.
2. Методологія дослідження - набір видів, методів аналізу, способів збирання та обробки інформації, адекватних меті.
3. Мета дослідження - доведення чи спростування гіпотези.
4. Результати аналітичного дослідження - опис реалій та порада.
5. Порада має бути аргументована і обґрунтована.

Тема для семінарського заняття “Формування технологій політичного аналізу”.

Методичні рекомендації до семінарського заняття

Семінарське заняття ґрунтується на лекційному матеріалі та результатах попереднього практичного заняття (“мозкового штурму”), на якому слухачами спільно з викладачем сформульовано проблему для політичного аналізу та визначено напрями дослідження.

Далі слухачі, працюючи як аналітична група, визначають вид аналізу, формують його методику, формулюють гіпотези, обробляють зібрану під час самостійних занять інформацію стосовно проблеми аналізу, розробляють і тестують поради. Викладач виступає як консультант й активізує роботу слухачів додатковими запитаннями.

Вправи для самонавчання

1. Визначте причини і джерело, опишіть кілька наслідків (які вже настали), сформулюйте гіпотези для політичного аналізу проблеми неузгодженості у взаємодії центральних органів виконавчої влади в Україні.
2. Визначте та обґрунтуйте джерела і способи обробки інформації для політичного аналізу проблеми відсутності чіткого розмежування повноважень й відповідальності між вищими політичними та адміністративними керівниками в Україні.
3. Здійсніть політичний аналіз сформульованої у сфері власних професійних інтересів проблеми державного управління, розробіть та обґрунтуйте пораду.

Очікуваний результат - навчитися формувати технологію та здійснювати політичний аналіз у державному управлінні.

Заняття 3

Політичне прогнозування

1. Принципи та вимоги до політичного прогнозування.	4. Опис об'єкта.
2. Основні завдання політичного прогнозування.	5. Етапи прогнозування.
3. Джерела інформації.	6. Методики прогнозування.

Принципи та вимоги до політичного прогнозування

При здійсненні політичного прогнозу особливо важливо дотримуватися низки певних науково обґрунтованих **принципів** (табл. 8):

Таблиця 8

Принципи прогнозування

Принцип	Зміст	Примітки
<i>Випереджувальність</i>	Прогноз має випереджати динаміку подій	Обмежує тривалість прогнозу у часі
<i>Системність</i>	Конкретний об'єкт розглядається як окрема система і як складова всієї системи державної влади	Вимагає взаємоузгодженості і підпорядкованості прогнозів об'єкта прогнозування, прогнозного фону та його елементів
<i>Погодженість</i>	Передбачає зіставлення прогнозу щодо конкретного об'єкта з прогнозами щодо інших об'єктів, які активно взаємодіють з ним у системі	Вимагає узгодження нормативних і пошукових прогнозів різної природи і різного періоду попередження
<i>Безперервність</i>	Розвиток об'єкта має відстежуватися й відображатися в часі й динаміці	Вимагає корегування прогнозів у міру надходження нових даних
<i>Верифікаційність</i>	Висновки прогнозу можна чітко визначити, перевірити, виміряти, зіставити	Вимагає визначення вірогідності, точності й обґрунтованості прогнозів
<i>Альтернативність (варіативність)</i>	Передбачає наявність кількох сценаріїв розвитку об'єкта та вимагає розробки різних варіантів розвитку подій, виходячи з наявних можливостей	Зазвичай, виділяють: оптимістичний, песимістичний та найбільш вірогідний сценарій
<i>Рентабельність</i>	- Сумірність прогнозованих знань про об'єкт і наявних ресурсів його подальшого розвитку; - Перевищення ефекту від використання прогнозу над витратами на його розробку	

Основні завдання політичного прогнозування

1. Передбачити, відповідно, запобігти настанню небажаних політичних подій або зменшити їх негативні наслідки для суб'єкта державної влади.

2. Приготуватися, пристосуватися до неминучих подій та виробити плани політико-управлінських дій у зв'язку з їх настанням.

3. Прискорити або загальмувати настання тієї чи іншої події, спрямувати розвиток явища у бажаному напрямі.

Джерела інформації: різні види статистичної інформації, дані соціологічних досліджень, матеріали засобів масової інформації, дані розвідки, історичні, психологічні, економічні, демографічні дослідження - усе, що містить знання про явища, які впливають на політичні процеси.

Стратегічне значення для створення прогнозу мають:

- вибір *джерел інформації* про об'єкт (джерело фактографічної інформації має своїм змістом фактичні дані, необхідні для досягнення мети прогнозу);

- формування *інформаційного масиву* - сукупності даних про об'єкт прогнозування, приведених у систему відповідно до мети прогнозу і методів прогнозування;

- *визначення* прогнозного фону - *сукупності зовнішніх стосовно об'єкта прогнозування умов та обставин, істотних для вирішення завдання прогнозу.*

Зауважимо! Прогнозування ґрунтується на вивченні всієї доступної інформації, оскільки всі подальші оцінки залежатимуть від того, що являє собою об'єкт у теперішньому часі. На ці оцінки впливатимуть також дані про минуле об'єкта, який вивчається. Для здійснення прогнозу необхідна наявність *інформаційної бази* - мінімум достовірної інформації. Крім того, потрібна адекватна інформаційно-логічна система, що забезпечує подальше надходження потрібної інформації та її логічну обробку.

Опис об'єкта є першою процедурою прогнозування.

Для державного управління об'єктом політичного прогнозування виступають носії державної влади (держава загалом, державні органи, керівники).

Якісне чи кількісне відображення якої-небудь властивості об'єкта прогнозування називається *характеристикою об'єкта* прогнозування.

Характеристика об'єкта прогнозування може бути постійною і змінною.

Постійна характеристика - параметр об'єкта прогнозування, що є, чи приймається за постійний протягом періоду попередження прогнозу.

Особливе значення для прогнозу набувають саме змінні характеристики об'єкта прогнозування, серед них розрізняють такі (табл. 9):

Характеристики об'єкта прогнозування

Змінна характеристика	Зміст характеристики
Значуща	Ознака прийнята для опису об'єкта відповідно до завдання прогнозу
Ендогенна	Ознака, що відображає особисті властивості об'єкта
Екзогенна	Властивості прогнозного фону навколо об'єкта
Базисне значення	Стан об'єкта на етапі діагнозу
Динамічний ряд	Часова послідовність ретроспективних значень змінної об'єкта

Останні особливо важливі для визначення *прогнозої тенденції* - узагальненої якісної характеристики напряду розвитку об'єкта прогнозування. А також наступних його характеристик:

- *складність* - характеристика об'єкта, що визначає розмаїтість його елементів, властивостей і відносин;

- *мірність* - число значущих змінних об'єкта в його описі.

Прогнозування здійснюється поетапно

Особливе місце в низці етапів посідає *передпрогнозна орієнтація* - узгодження мети і завдань прогнозу із замовником. Виходячи з передпрогнозої орієнтації створюється *технічне завдання* прогнозування, тобто документ, що визначає об'єкт, мету і завдання прогнозу та регламентує порядок його розробки. Завдання, як правило, містить: підставу для розробки прогнозу, визначення об'єкта прогнозування, його основних характеристик, параметри прогнозу, організаційні заходи, дані про фінансування і матеріальне забезпечення, координаційний план і етапність розробки прогнозу, очікувані результати.

Далі розрізняють наступні *етапи прогнозування*:

1. Визначення параметрів прогнозу (табл. 10):

Таблиця 10

Параметри прогнозу

Параметр	Характеристика
Точність прогнозу	Оцінка довірчого інтервалу прогнозу для заданої ймовірності його здійснення
Період попередження прогнозу	Відрізок часу, на який здійснюється проспекція
Прогнозний горизонт	Максимально можливий період попередження прогнозу заданої точності
Період підстави прогнозу	Проміжок часу, на базі якого будується ретроспекція
Вірогідність прогнозу	Оцінка ймовірності здійснення прогнозу для заданого довірчого інтервалу
Помилка прогнозу	Апріорна величина відхилення прогнозу від дійсного стану об'єкта
Джерела помилки прогнозу	Фактори, що можуть призвести до появи помилки прогнозу

Зауважимо, що помилка прогнозу не визначає однозначно якість прогнозу, тому що вона значною мірою залежить від прий-

нятих на підставі прогнозу рішень та їх реалізації. Розрізняють джерела регулярних і нерегулярних помилок. До перших, наприклад, належать неадекватний метод прогнозування, недостовірні й недостатні вихідні дані, до других - непередбачені явища і події типу політичних криз і скандалів, що порушують спрогнозовані тенденції розвитку об'єкта.

2. Здійснення *прогнозної ретроспекції*, у процесі якої досліджується історія розвитку об'єкта прогнозування і прогнозного фону з метою отримання їх *систематизованого опису*.

3. Визначення прогнозного діагнозу. *Діагноз* - етап прогнозування, на якому досліджується систематизований опис об'єкта прогнозування і прогнозного фону з метою виявлення тенденції їх розвитку і вибору (розробки) моделей і методів прогнозування.

4. Проспекція - етап прогнозування, на якому за результатами діагнозу розробляються прогнози об'єкта і прогнозного фону, здійснюється верифікація і синтез комплексних прогнозів.

5. Прогнозне моделювання, яке дає змогу одержати інформацію про можливі стани об'єкта в майбутньому й шляхи і терміни їх здійснення.

6. Прогнозний експеримент - дослідження на прогнозній моделі шляхом варіювання характеристик об'єкта з метою виявлення можливих припустимих і неприпустимих варіантів і альтернатив розвитку об'єкта.

7. Визначення прогнозних *варіантів* (альтернатив). Прогнозна альтернатива - один із прогнозів, що становлять повну групу можливих взаємовиключних прогнозів.

8. Верифікація - оцінка вірогідності чи точності, обґрунтованості прогнозу.

9. Корегування - уточнення прогнозу на підставі результатів його верифікації й додаткових матеріалів і досліджень.

10. Синтез - реалізація мети прогнозу шляхом об'єднання окремих прогнозів.

Методики прогнозування

При здійсненні етапів застосовується різноманітний інструментарій політичного прогнозування.

Зауважимо! Серед різноманітних методів, напрямів і результатів політичного прогнозування є загальна риса: потужна присутність у кожному етапі або елементі політичного прогнозу суб'єктивного моменту - інтересів, пристрастей, залежностей від куль-

турного середовища, традицій, рівня підготовки і світогляду самих прогнозуючих. Ця залежність визначає вибір методик, інтерпретацію результатів, характер дій під впливом прогностичної інформації. Наявність відчутної ціннісної компоненти спостерігається навіть у самих науково об'єктивних прийомах і методиках прогнозування.

У процесі виконання політичного прогнозу застосовується низка методик, серед яких виділяють:

- структурний аналіз відповідної політичної системи, виділення її компонентів, визначення характеру зв'язків, залежностей між ними;
- визначення місця і ролі об'єкта прогнозування в політичній системі, його структурний аналіз;
- вибір основних фактів, кількісний вираз, зіставлення їх значущості;
- виявлення основних тенденцій, напрямів розвитку діючих у системі процесів;
- екстраполяцію цих процесів.

Методи, які застосовуються в політичному прогнозуванні, традиційно поділяють на три групи (табл. 11):

Таблиця 11

Класифікація методів прогнозування

Родова ознака	Метод
<i>За ознакою інформаційної підстави</i>	Фактографічні, експертні, комбіновані
<i>За принципом обробки інформації</i>	Статистичні, аналогові (математичні, історичні), прямі експертні оцінки (експертне опитування, експертний аналіз), експертні оцінки із зворотним зв'язком
<i>За ознакою апарату реалізації</i>	Екстраполяція, кореляційний аналіз, факторний аналіз, інтерполяція

До *фактографічних* методів прогнозування належать ті, що базуються на використанні джерел фактографічної інформації.

До *експертних* методів прогнозування, тобто таких, що базуються на експертній інформації, відносять наступні (див. 12):

Експертні методи прогнозування

Метод	Зміст методу
Індивідуальна експертна оцінка	Заснована на використанні інформації одного експерта
Інтерв'ю	Ґрунтується на бесіді за схемою "питання - відповідь"
Колективна експертна оцінка	Заснована на виявленні узагальненої об'єктивованої оцінки експертної групи шляхом обробки індивідуальних, незалежних оцінок, винесених експертами, включеними в групу
Колективна генерація ідей	"Мозкова атака", "круглий стіл", практична конференція тощо
Спростування	Засноване на логічному спростуванні наперед хибних тверджень про об'єкт
Побудова прогнозного сценарію	За зразком опису об'єкта прогнозування і прогнозного фону, готується кілька варіантів описів можливих майбутніх подій
Морфологічний аналіз	Заснований на побудові матриці характеристик об'єкта прогнозування та їх можливих значень із наступним перебором і оцінкою варіантів, сполученні цих значень
Синоптизація	Базується на аналізі експертами відомої безлічі прогнозів об'єкта прогнозування і прогнозного тла з наступним їх синтезом
Історико-логічний аналіз	Заснований на побудові тезаурусів з наступним аналізом змін їх структур

На деяких з методів, що найчастіше застосовуються в політичному прогнозуванні, варто зосередитися докладніше (табл. 13).

Таблиця 13

Характеристика та короткий опис методів прогнозування

Метод/характеристика	Опис методу	
Метод екстраполяції - уявного продовження в майбутнє тих чи інших політичних дій і процесів - широко застосовується в політичному прогнозуванні	Застосування цього методу засноване на тому, що більшість політичних феноменів - процеси, явища з тривалим у часі існуванням мають свою "траєкторію" руху, яку можна встановити, збудувавши ланцюг минулих і теперішніх подій. Якість екстраполяції значною мірою визначається обсягом знань суб'єкта про минуле і сучасне. У межах цього методу отримують відомості не стільки про події, скільки про потенційну спрямованість їх розвитку	
Метод аналогій - на основі подібності умов, що викликали ту чи іншу подію в минулому, роблять висновки про можливість появи його в майбутньому	Цей метод можна використовувати при прогнозуванні подій, окремих політичних феноменів. Певна хибність цього методу виявляється в ігноруванні суб'єктивного боку політичного процесу: суб'єкти політики можуть відчутно змінюватися за наявності зовні тотожних умов	
Метод сценаріїв - передбачає підготовку описів можливих майбутніх подій	Він використовується, насамперед, для відтворення картини розвитку конфліктних ситуацій, при підготовці політичних рішень, розрахованих на перспективу. Складання сценаріїв завжди опосередковано оцінкою подій і тенденцій їх розгортання. Оскільки суб'єктів, носіїв різних інтересів, орієнтацій і позицій в політиці завжди багато, сценаріїв, прогнозуючих одне і те саме явище, може бути кілька	Здійснення вибору, перевага того чи іншого сценарію вимагають включення в прогностичну діяльність ще однієї процедури - експертної оцінки, яка здійснюється за допомогою людей, чий знання і досвід у галузі проблеми є загально визнаними. Думка експертів виявляється: - методом опитування; - "мозкового штурму" - колективного, чітко запрограмованого обговорення з фіксацією проблеми, оцінкою висунутих пропозицій із її розв'язання; - "ділової гри" - групової діяльності експертів, що відбувається за встановленими правилами, у межах розробленого сценарію, де кожен учасник гри бере на себе певну роль із створення і перевірки гіпотез з урахуванням реальних умов її втілення
Метод моделювання - втілюються у створенні умовного образу політичного об'єкта, який може бути виражено математичною формулою, графіком, схемою	Сенс політичного моделювання - в імітації прогнозованого процесу. Ступінь реалістичності прогнозу залежить від сполучення в його розробці різних моделей, що містять версії розвитку подій. Тому потрібно використовувати різні системи моделювання, які не дають змогу абсолютизувати значення тієї чи іншої сфери дійсності	

Одним із найважливіших етапів політичного прогнозування, як зазначалося вище, є етап **верифікації прогнозу**. Розрізняють такі види верифікації прогнозу (табл. 14):

Таблиця 14

Види верифікації прогнозу

Вид верифікації	Зміст
<i>Пряма</i>	Повторна розробка прогнозу методом, відмінним від використаного спочатку
<i>Непряма</i>	Зіставлення прогнозу з іншими прогнозами, отриманими з інших джерел інформації
<i>Інверсна</i>	Перевірка адекватності прогнозової моделі на ретроспективному періоді
<i>Консеквентна</i>	Здійснюється за допомогою аналітичного виведення прогнозу з раніше отриманих прогнозів
<i>Поєторне опитування</i>	Здійснюється через використання додаткового обґрунтування зміни експертом його думки
<i>Критика опонентом</i>	Здійснюється за допомогою прийому “адвоката диявола” через спростування критичних зауважень опонента за прогнозом
<i>Облік помилок</i>	Виявлення, облік та аналіз джерел регулярних помилок прогнозу
<i>Інтерв'ю з компетентним експертом</i>	Здійснюється шляхом порівняння з думкою найбільш компетентного в досліджуваній галузі політичної системи експерта

Існують як успішні, так і нездійснені політичні прогнози. При цьому важливим є не стільки передбачення самої події, скільки визначення тенденції, які до неї призводять. Якщо несприятлива чи небезпечна тенденція вчасно блокується і небажаній події вдається запобігти, то прогноз, а, відповідно, і дії на ньому засновані - вдалі.

Висновки

1. Прогностичне дослідження - це логічно обґрунтована послідовність дій.
2. Методологія дослідження - набір видів, методів прогнозу, способів збирання та обробки інформації, адекватних меті.
3. Мета прогнозування - синтез науково обґрунтованого судження про можливі стани об'єкта в майбутньому і (чи) про альтернативні шляхи й терміни їх настання.
4. Результат прогностичного дослідження - набір альтернативних прогнозів.
5. Прогноз має бути верифікований.

Тема “круглого столу” - Перспективи реформування системи державної влади в Україні.

Методичні рекомендації до “круглого столу”

“Круглий стіл” ґрунтується на лекційному матеріалі та результатах самостійної роботи слухачів. Під час “круглого столу” слухачі доповідають результати політичного прогнозування за об-

раною темою; обґрунтовують власні прогнози; розкривають зміст, застосованої ними технології прогнозування.

Важливим елементом “круглого столу” є колективне обговорення та експертна оцінка результатів самостійної роботи слухачів.

Вправи для самонавчання

1. Зробіть опис діючого уряду України як об’єкта прогнозування.

2. Застосовуючи метод аналогій, сформууйте модель для політичного прогнозування ролі держави у розвитку громадянського суспільства в Україні.

3. Застосувавши метод інтерв’ю з експертами, верифікуйте наступне прогностичне твердження: “Впровадження парламентсько-президентської системи підвищить ефективність державного управління в Україні”.

4. Розробіть альтернативні варіанти розвитку суб’єктів системи державної влади в Україні у сфері власних професійних інтересів, верифікуйте прогнози.

Очікуваний результат - навчитися формувати технологію та здійснювати політичне прогнозування в державному управлінні.

Заняття 4

Політичне консультування

1. Моніторинг результатів.

2. Практичні правила надання політичної поради.

3. Обговорення результатів аналізу.

4. Письмові звіти.

5. Презентація політичної поради.

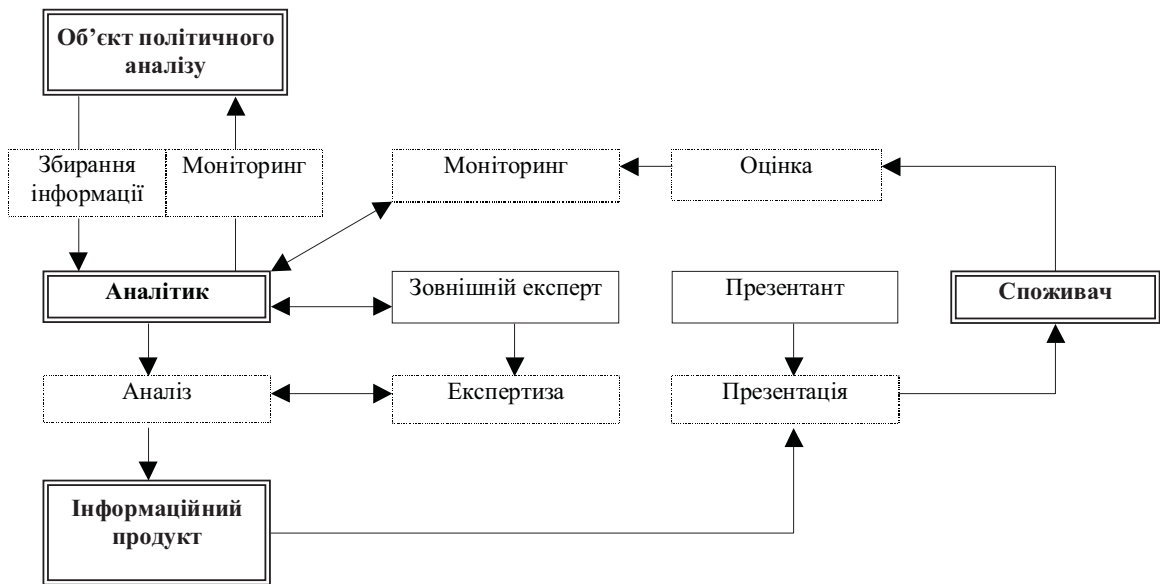
Моніторинг результатів є важливою умовою ефективного здійснення політичного аналізу. Він включає в себе два паралельні процеси збирання інформації:

- зворотний зв’язок із споживачем, який дає змогу виявити недоліки в аналізі та інформаційному продукті, виправити їх, збагатити досвід експерта;

- збирання і додатковий аналіз поточної інформації про об’єкт аналізу, який перебуває в динаміці та дає змогу заповнити “прогалини” в аналізі, уточнити прогноз.

Таким чином можна зобразити логічну послідовність циркуляції інформаційного продукту політичного аналізу (рис. 8*).

* На рис. дійові особи зображено суцільними лініями, процеси, що відбуваються між ними - пунктирними.

Рис. 8. Послідовність циркуляції інформаційного продукту політичного аналізу та прогнозу

Взаємодія експерта з професійною спільнотою є складним і багатоплановим процесом, що передбачає множину послідовних і паралельних процедур і не зводиться виключно до наведеної схеми. Однак така послідовність є логічно виваженою і науково виправданою, принаймні, як мінімальна вимога до процесу вироблення якісного інформаційного продукту політичного аналізу та прогнозу.

Надання політичних порад та презентація підсумків аналітичної роботи є заключним етапом процесу політичного аналізу. Як засвідчує практика, увага до цього етапу не менш важлива, ніж саме аналітичне дослідження. Передусім потрібно чітко уявляти відповіді на наступні запитання: Що з точки зору політичного аналітика слід робити? Як це робити? В який спосіб це зробити? До чого це призведе?

Практичні правила надання порад

1. Поради повинні впливати виключно з оцінки політичної ситуації. Існує спокуса пропонування цікавих ідей для політичних рішень, які з'являються під час аналізу у вигляді рекомендацій. Але треба пам'ятати, що всі ідеї мають пройти повні етапи аналітичного процесу.

2. Необхідно підсумувати переваги й недоліки поради, а також потрібно зосередити увагу на її наслідках, у тому числі виходячи з норм соціальної парадигми.

3. Доцільно підготувати чіткий перелік інструкцій з послідовною регламентацією дій для успішної реалізації поради.

Обговорення результатів аналізу - це кваліфіковане пояснення замовнику сутності політичної поради.

Зауважимо! Необхідно пристосовуватися до рівня технічної, економічної, культурної підготовки замовника аналізу (окремого політика чи політичної структури).

Практика свідчить, що існують загальноузгоджені *характеристики замовників*, які наводяться нижче.

- Як правило, замовники виявляють бажання брати участь у розробці аналізу в загальних рисах (не зосереджуючись на процесі виконання, “чорновій” роботі).

- Це переважно зайняті люди, і розклад їхнього робочого часу визначається зовнішніми чинниками.

- Часто замовники виявляють недовіру до неперевіреного аналітика, особливо за умови прийняття політичного рішення, що пов'язано із високою мірою відповідальності.

Стосовно першого пункту - можна ангажувати замовника шляхом втягнення його до аналітичного процесу через вироблення попереднього проекту аналізу. І це треба зробити вчасно, щоб була змога скористатися його зауваженнями й порадами, але не занадто рано - аби уникнути вияву некомпетентності й непоінформованості. Для цього потрібно використовувати всі ефективні наявні способи комунікації. Сама підготовка повних попередніх варіантів аналізу через певні проміжки часу протягом терміну виконання роботи виявлятиме прогалини та своєчасно їх ліквідуватиме через подання завершених варіантів аналізу замовникові.

Письмові звіти проведення аналітичної роботи повинні відповідати двом вимогам, а саме:

- аналіз необхідно розділяти на структурні чинники, компоненти;

- викладений матеріал має бути дохідливим, зрозумілим, чітким і недвозначним.

Загальним принципом структурування є розміщення найважливішої інформації (стисло й чітко викладеної) на початку, а додатків - у кінці як вияв інформаційної пріоритетності. Це буде доцільним для безпосереднього переходу від аналізу проблеми до аналізу її вирішення й усуне небезпеку докладного опису існуючої політики і поверхового політичного аналізу.

Досить часто виникають обставини, за яких аналітикові необхідно подати всі варіанти політичних рішень. Це можливо, коли існує ідея, яку замовник оцінить інакше з позиції вигід-витрат, ніж аналітик, а тому він стоятиме на позиції вибору іншого варіанта політичного рішення. Справжній аналітик, розуміючи й передбачаючи критерії і принципи вибору рішення, скористається нагодою рекомендувати кращий варіант.

Зауважимо, що працюючи над виробленням політичних порад, слід мати на увазі, що це завершальна, фінальна частина аналітичної роботи. Політична порада повинна надаватися вчасно. Вчасність має вирішальне значення для впливу на прийняття рішення.

Письмові політичні поради, як правило, подаються у вигляді **інформаційно-аналітичної записки**. Традиційною вважається наступна схема побудови інформаційно-аналітичної записки (табл. 15).

Таблиця 15

Орієнтовна схема структури інформаційно-аналітичної записки

Складові	Зміст складових
Кому	Прізвище та ініціали замовника, його посада
Від кого	Прізвище та ініціали аналітика-експерта, його посада
Дата	Дата завершення аналітичної записки
Тема	Тема аналітичної записки
Зміст	Стислий виклад проблеми
Рекомендації	Що потрібно зробити
Обговорення	Чому це слід зробити, і, якщо можливо, вказати інші політичні рішення
Поради щодо можливих дій	Як, що, коли повинен робити замовник (якщо згоден із запропонованою тактикою)

Розгорнута інформаційно-аналітична записка максимально повинна мати 3-5 сторінок тексту. Основний текст записки повинен бути зосереджений навколо обговорення політичного рішення. Крім того, до записки бажано внести рішення-пропозиції у вигляді матриць, таблиць, спрощеної форми або переліку бажаних дій.

Зауважимо! Ще одним видом подання результатів аналізу є звіт, який за обсягом значно більший, ніж записка. Обсяг аналітичного звіту залежить від проблеми, що досліджується, але, як свідчить практика, оптимальним вважається обсяг 20-30 сторінок. При підготовці звіту особливу увагу слід приділити його структурі, оскільки зручна для споживача структура значно полегшує розуміння документа. Діаграми, таблиці, рисунки, складні підрахунки тощо варто подати в додатку. Це сприятиме зосередженню уваги на висновках і рекомендаціях.

За сучасних умов поширюється практика публічних презентацій аналітичного звіту. Для успішної публічної презентації доречно роздати присутнім резюме звіту на півтори - дві сторінки.

Загальні поради щодо підготовки звіту

1. Слід застосовувати дедуктивний метод: уявити себе на місці людини, яка читатиме записку чи звіт, враховуючи, що аналітик обізнаний з проблемою більше, ніж замовник чи аудиторія.

2. Потрібно обов'язково вказувати джерела інформації (посилання, цитування тощо). Це є підтвердженням надійності інформаційних джерел аналітика.

3. Використані таблиці, схеми і матриці мають бути зрозумілими без звернення до змісту тексту, не переобтяженими зайвою інформацією й не викликати двозначності тлумачення. Головне ж правило - це максимальне спрощення.

4. Текст записки чи звіту потрібно відредагувати (підготувати для доступного, зрозумілого читання).

Загальні правила щодо поліпшення ефективності співпраці із замовником та презентації політичних порад

1. Підготовка підсумкового резюме є обов'язковою умовою. Рекомендації бажано подавати на початку документа. Резюме повинно містити стислий і чіткий виклад найважливіших елементів аналізу й основних рекомендацій.

2. Чітке і раціональне структурування тексту допоможе виокремленню суті аналізу й полегшенню сприйняття і концентрації уваги замовника на специфічних аспектах аналізу.

3. Використання заголовків і підзаголовків поліпшуватиме сприйняття тексту. Заголовки повинні відповідати етапам процесу аналізу й бути стислими і змістовними, послідовно розміщеними.

4. У презентації підсумкового тексту документа доцільно застосовувати технічні засоби для привернення уваги замовника.

5. Для винятково важливої інформації з метою ілюстрації, підсумку та виділення інформації слід використовувати графіки, діаграми і таблиці.

6. Потрібно приділяти увагу логіці аналізу (цікаві опосередковані факти доречно подавати додатками чи примітками).

Висновки

1. Для завоювання доброї репутації слід здійснювати всі етапи аналізу сумлінно. Крім того, варто переконатися в чіткості й повноцінності цитування першоджерел інформації (для цього до-

речно зберігати чорновий матеріал), чітко зазначити всі теорії, дані, факти чи прогнози. Неточності або неоднозначності - так званий "баланс свідчень" дезорієнтує замовника.

2. Необхідно зважати на взаємозв'язок політичного рішення і поради. У разі великої залежності рекомендацій від конкретного рішення варто сформулювати всі передбачувані наслідки прийняття всіх можливих рішень.

3. Презентація політичних порад як завершальна і головна ланка аналітичної роботи має непересічне значення, оскільки досить часто кваліфікований аналіз втрачає свій зміст через неграмотність подання.

Тема для участі в колоквіумі визначається слухачем самостійно, виходячи з результатів власного навчально-аналітичного дослідження.

Методичні рекомендації з проведення колоквіуму

Колоквіум ґрунтується на лекційному матеріалі та результатах самостійної роботи слухачів. Під час колоквіуму слухачі презентують у формі доповіді резюме інформаційно-аналітичної записки за повними результатами власного аналітичного дослідження з обраної теми. При необхідності - обґрунтовують власні поради та прогнози, розкривають зміст, застосованої ними технології аналізу та прогнозування.

Важливим елементом колоквіуму є колективне обговорення та експертна оцінка результатів самостійної роботи слухачів.

Експертна оцінка здійснюється у формі опонування. Тому дуже важливо, щоб слухач перед початком колоквіуму ознайомив з матеріалами свого аналітичного дослідження опонента (іншого слухача групи, призначеного викладачем). Під час колоквіуму викладач оцінює як презентацію, так і опонування.

Остаточна оцінка виконаної слухачем роботи здійснюється викладачем після детального прочитання звіту, який, крім резюме та основного тексту інформаційно-аналітичної записки, повинен містити як додаток короткий опис технології аналізу та прогнозування, а саме:

- методики, які використовувалися слухачем під час аналізу та прогнозування;

- перелік інформаційних джерел із указанням методів їх обробки (якщо застосовувалися анкети - слухачі додають форму анкети);

- технічне завдання прогнозування з описом перемінних.

Вправи для самонавчання

1. Щорічне послання Президента України Верховній Раді України вважається одним з найкращих прикладів інформаційного продукту політичного аналізу та прогнозування. Прочитайте і оцініть з погляду експерта будь-який із цих документів.

2. За результатами політичного аналізу та прогнозування з обраної теми, підготуйте інформаційно-аналітичну записку та резюме до неї.

3. Здійсніть експертизу інформаційного продукту аналітичного дослідження свого колеги.

Очікуваний результат - удосконалити вміння і навички підготовки та презентації інформаційного продукту політичного аналізу та прогнозування.

Список рекомендованої літератури

1. Аналіз вигід і витрат: Практ. посіб. / Секретаріат Ради Скарбниці Канади; Пер. з англ. С.Соколик; Наук. ред. пер. О.Кілієвич. - К.: Основи, 1999.

2. *Бєбик В.* Політологія: теорія, методологія, практика. - К.: МАУП, 1997.

3. *Браун М. Пол.* Посібник з аналізу державної політики. - К.: Основи, 2000.

4. *Веймер Д.Л., Вайнінг Е.Р.* Аналіз політики: концепції, практика / Пер. з англ. І.Дзюби, А.Олійника; Наук. ред. О.Кілієвич. - К.: Основи, 1998.

5. *Валєвський О.Л.* Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження: Моногр. - К.: НІСД, 2001.

6. *Гончаренко А.Н.* Прогнозирование и политика. - К.: Наук. думка, 1993.

7. Державна політика: аналіз та механізм її впровадження в Україні: Навч. посіб. / Кол. авт.; За заг. ред. В.Ребкала, В.Тертички. - К.: Вид-во УАДУ, 2000.

8. *Егорова-Гантман Е.В., Плешаков К.В.* Политическое консультирование. - М.: Наука, 2000.

9. Оцінка впливу як засіб удосконалення інструментів політики: Пер. з англ. - К.: КМ Академія, 2002.

10. *Коваленко А.О.* Політичний аналіз і прогнозування. - К.: Наук. світ, 2002.
11. *Матвієнко В.Я.* Прогностика. - К.: Укр. Пропілеї, 2000.
12. *Матвиенко В.Я.* Социологический анализ в политике. - К.: Наук. Світ, 2002.
13. *Пал Леслі А.* Аналіз державної політики. - К.: Основи, 1999.
14. *Ребкало В.А., Валевський О.Л., Кальниць Ю.Г.* Політична аналітика та прогнозування: Навч. посіб. - К.: Вид-во УАДУ, 2002.
15. *Романов В., Рудік О., Брус Т.* Вступ до аналізу державної політики. - К.: Основи, 2001.
16. *Симонов К.В.* Политический анализ: Учеб. пособие. - М.: Логос, 2002.
17. *Сурмин Ю.* Методология анализа ситуаций. - К.: Центр інновацій и развития, 1999.
18. *Телешун С.О., Баронін А.С.* Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації. - К.: Вид. Паливода А.В., 2001.
19. Теорія і практика політичного аналізу: Навч. посіб. / За заг. ред О.Л.Валевського, В.А.Ребкала. - К.: Міленіум, 2003.
20. *Тертичка В.* Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. - К.: Основи, 2002.

Глосарій

Аналіз - процес поділу цілого на частини, що має своєю метою виявити принципи роботи цього цілого.

Динамічні системи - нелінійні системи зі зворотним зв'язком. Основними характеристиками динамічних систем вважають початкові умови, критичні рівні і характер взаємозалежності внутрішніх властивостей структури і зовнішніх сил середовища.

Динамічні еволюційні системи - системи, у яких цикл повторюваної взаємодії включає нові зразки відтворення, що запускає програму структурних змін у системі. Система стає еволюційною, якщо як зразок вибирає адаптивний зразок, тобто здатний до змін у навколишньому середовищі, що постійно змінюється.

Дисфункціональність - відсутність якоїсь функції або її нестача. *Дисфункціональність* є фактором нестійкості системи, з одного боку, і фактором розвитку, з іншого. Виявлення *дисфункціо-*

нальності приводить систему в рух, є причиною динаміки, еволюції системи.

Інформаційна парадигма (системна) - виділяє одержання, обробку і відтворення інформації як головний ресурс самоорганізації системи і перекладу системи зі стану хаосу на більш високий рівень порядку.

Класична (картезіанська) парадигма нерозривно пов'язана з класичним типом математичної лінійної раціональності, редукціонізмом, уявленням про світ, як механізм, припускає пошук об'єктивних законів розвитку суспільства і держави, що володіють макрочарактеристиками, які мають абсолютну пізнавальну цінність. Іноді її називають лінійною. Засновником класичної наукової парадигми є французький математик і філософ Рене Декарт*. Декарт взяв за основу своїх міркувань уявлення про раціоналістично-механічну сферу, розглядаючи світ як годинниковий механізм. Класичній парадигмі притаманні архітектурні метафори, такі як фундамент, блок, будинок, у якому людина є його творцем, деміургом.

Класичній парадигмі відповідає набір методологічних принципів системи управління:

- принцип локалізації “входу-виходу”, керівника і керованого, суб'єкта і об'єкта управління;
- принцип ієрархії, наявність державних інститутів, що формують критерії управління й організують розвиток. Динаміка суспільства описується через сукупність відомих соціальних організацій і структур;
- принцип єдності держави і суспільства. Держава володіє повновладною можливістю управління життям суспільства. У протилежному випадку державність утрачає сенс. Держава локалізована, закрита і стійка.

Дослідник, що вдається до цієї методології, стає заручником норм раціональності.

Культурні цінності - колективні базові уявлення соціуму, інституційовані як схвалюваний соціумом моделі поведінки.

Культурно-ціннісна парадигма - це паттерн колективних базових уявлень, що знаходяться соціумом при вирішенні проблем адаптації до змін зовнішнього середовища і внутрішньої інтеграції,

ефективність якого виявляється достатньою для того, щоб передавати його як правильну систему сприйняття і розгляду наступних етапів адаптації і внутрішньої інтеграції.

Методологічна діяльність - це діяльність в умовах відсутності спеціалізованих методик, визначених норм і шаблонів, коли немає чітких і ясних вказівок. Це завжди пошук, евристика, творчість, інтуїція. Це здатність знаходити рішення на основі об'єднання і синтезу технічних, соціальних, екологічних, економічних і політичних факторів.

Неокласична парадигма використовує уявлення про суспільство як про єдиний організм, який принципово не можна спростити, редукувати, упорядкувати. Іноді цю парадигму називають організмичною. Дослідник, що вдається до цієї методології, погоджує свою культуру з культурою соціуму. При цьому він перекладає мову соціальної динаміки в образи об'єктно-орієнтованої мови класичної методології.

Парадигма - безліч термінів одного класу, що описують галузь знань, або точку зору на явища; вихідна концептуальна схема, модель постановки проблеми і її рішень.

Процес - послідовна зміна явищ, станів у розвитку чогось.

Синтез - з'єднання (уявне чи реальне) різних елементів об'єкта в єдине ціле (систему); синтез неподільно пов'язаний з аналізом (поділом об'єкта на елементи).

Система - безліч елементів, що перебувають у відносинах і зв'язках один з одним, що утворюють визначену цілісність, єдність. Система розглядається як сукупність складних відносно замкнених систем, що взаємодіють між собою, і набувають у результаті цієї взаємодії нових, емерджентних властивостей, яких немає в жодній з локальних систем.

Системна парадигма формує бачення дослідником реальності, засноване на тому, як співтовариство організовує само себе. Системна парадигма використовує дві метафори: природно-наукову, пов'язану з уявленням про еволюцію і самоорганізацію живих систем й організмів, і фізико-математичну, пов'язану з теорією складностей, нелінійністю, ентропією, нестійкістю, самоорганізацією, переходом хаосу в порядок іншого рівня. Системна парадигма у

своїй фізико-математичній метафорі вводить такі поняття як: *емерджентні властивості* системи, *синергетика*, *точка біфуркації*, коливання навколо точки біфуркації, *креод*, *атрактор*, *патерн*, системна катастрофа, втрата пам'яті системою при переході на інший рівень тощо. Системна парадигма припускає порівняльний аналіз у межах загальної соціальної науки еволюційних процесів. Системній парадигмі властивий цивілізаційний підхід. Особливістю системної парадигми є “виклик дисфункціональності”, тобто гіпотеза про схильності будь-якої системи до структурної дисфункціональності, що виявляється при взаємодії з зовнішнім середовищем. Структурна дисфункціональність змушує систему впливати в напрямі гармонізації, є причиною і наслідком динаміки, еволюції системи; фактором її нестійкості, з одного боку і фактором розвитку, з іншого. Системна парадигма включає в себе й *культурно-ціннісну* парадигму, й *соціальну* парадигму. Вона залучає до своєї методології якісний порівняльний аналіз, описові методи, що дають змогу вийти за обмеження досить складного математичного інструментарію.

Системний аналіз - такий, що здійснює сходження від проблеми до мети, дав широкий набір методів і альтернатив, які дали змогу побудувати і проаналізувати моделі соціальної динаміки в умовах різного інформаційного насичення соціуму.

Системна методологія сьогодні поєднує два підходи: природно-науковий, пов'язаний із синергетикою, вивченням динамічних систем, що розвиваються і соціально-практичний, спрямований на застосування системних методів у завданнях управління. *Системна методологія* дає змогу вивчати феномени структурної нестійкості, вводити поняття альтернативних сценаріїв розвитку, критичних подій чи критичних значень керуючого параметра системи.

Системний підхід поєднує логічний системний аналіз, математичний апарат, і критерії порівняльної оцінки якості альтернативних рішень. *Системний підхід* підводить до питання про межі систем, і, як наслідок, про характер взаємодій з навколишнім середовищем і, у першу чергу, з інформацією.

Стратегія - сукупність послідовних дій для досягнення результату.

Структура - будова, сукупність стійких зв'язків об'єкта, що забезпечують його цілісність і тотожність самому собі, тобто збереження основних властивостей при різних зовнішніх і внутрішніх змінах.

Тезаурус - набір основних схем і методів розпізнавання, представлень, тверджень, положень, понять.

Стійкість - властивість системи зберігати в часі граничні значення ознак і параметрів, її внутрішні властивості, що характеризують здатність виконувати призначені функції в заданому середовищі (умовах).

Ціль - ідеальне, уявне передбачення результату діяльності.

Емерджентність - наявність у системного цілого особливих, якісно нових, властивостей, не властивих його складовим компонентам (ціле - більше суми частин).

Ефективність - характеристика систем, що визначає співвідношення корисного досягнутого результату (мети) з витратами і втратами в процесі його досягнення.

Зміст

Вступ	3
Заняття 1. Визначення проблеми для політичного аналізу	9
Заняття 2. Політичний аналіз	16
Заняття 3. Політичне прогнозування	36
Заняття 4. Політичне консультування	43
Список рекомендованої літератури	49
Глосарій	50

Наукове видання

Рибкало Валерій Андрійович
Кальниш Юрій Григорович

Практикум
з політичної аналітики
в державному управлінні

Навчально-методичний посібник
Київ, видавництво НАДУ

Відповідальний за випуск *В.А.Дон*
Редактор *Т.П.Ринковий*
Коректор *Т.А.Іванова*
Комп'ютерна верстка *Н.Ю.Копайгора*

Підписано до друку 18.05.2005 р.
Формат 60×84 ¹/₁₆. Тираж 150 пр. Обл.-вид. арк. 2,2.
Ум. друк. арк. 3,2.

Видавництво Національної академії державного управління
при Президентіві України.
03057, Київ-57, вул. Ежена Потьє, 20, тел. 456-94-36.
[E-mail:vydav@academy.kiev.ua](mailto:vydav@academy.kiev.ua)

Свідоцтво серії ДК № 1561 від 06.11.2003 р.

Видруковано з оригінал-макета у видавництві
Національної академії державного управління
при Президентіві України.
03057, Київ-57, вул. Ежена Потьє, 20.